

(ร่าง) องค์ความรู้
ในการอนุรักษ์ภูมิสถาปัตยกรรมโบราณ

สารบัญ

	หน้า
บทที่ ๑ ความเป็นมาและพัฒนาการของงานอนุรักษ์ ภูมิสถาปัตยกรรม	๑
บทที่ ๒ ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับงานภูมิสถาปัตยกรรม	๑๐
บทที่ ๓ งานอนุรักษ์ภูมิสถาปัตยกรรมโบราณ หรือ ภูมิสถาปัตยกรรมประวัติศาสตร์	
- ประเภทของภูมิสถาปัตยกรรมโบราณ หรือ ภูมิสถาปัตยกรรมประวัติศาสตร์	๒๕
- ลักษณะของภูมิสถาปัตยกรรมโบราณ	๒๖
- ขั้นตอนการออกแบบอนุรักษ์ภูมิสถาปัตยกรรม	๒๗
- รูปแบบรายละเอียดของแบบอนุรักษ์ภูมิ สถาปัตยกรรม	๓๑
บทที่ ๔ ผลงานอนุรักษ์ภูมิสถาปัตยกรรม	๓๓

บทที่ ๑ ความเป็นมาและพัฒนาการของงานอนุรักษ์ภูมิสถาปัตยกรรม

การทำงานด้านภูมิสถาปัตยกรรมของกรมศิลปากรซึ่งต่อมาได้พัฒนามาจนเป็นงานด้านการอนุรักษ์ภูมิสถาปัตยกรรมนั้นมีความเป็นมาในระยะเวลาประมาณสามสิบกว่าปี หลังจากที่วิชาชีพนี้ได้เริ่มเข้ามามีบทบาทในสังคมไทย บุคคลสำคัญท่านหนึ่งในวงการวิชาชีพภูมิสถาปนิกที่ได้บุกเบิกงานด้านนี้ในประเทศไทย และกรมศิลปากร คือ ศาสตราจารย์กิตติคุณ เดชา บุญค้ำ ศิลปินแห่งชาติสาขาภูมิสถาปัตยกรรม ดังนั้น การได้เข้าพบและสัมภาษณ์ท่านถึงความเป็นมาของวิชาชีพภูมิสถาปัตยกรรมในประเทศไทย ต่อเนื่องจนถึงเหตุที่กรมศิลปากรได้เริ่มทำงานด้านนี้ และการทำงานในสมัยแรกเริ่มจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสืบสาน ถ่ายทอด และพัฒนางานด้านการอนุรักษ์ภูมิสถาปัตยกรรมของกรมศิลปากรในอนาคต

- หัตถยา :** ตามที่ได้เรียนอาจารย์ว่า จะขอสัมภาษณ์อาจารย์ในเรื่องประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับการทำงานด้านภูมิสถาปัตยกรรม และตำแหน่งภูมิสถาปนิกของกรมศิลปากรเพื่อจัดทำองค์ความรู้ในการอนุรักษ์ด้านภูมิสถาปัตยกรรมของกรมศิลปากร เนื่องจากทราบมาว่าอาจารย์เป็นหนึ่งในภูมิสถาปนิกกลุ่มแรกของประเทศไทยและมีส่วนสำคัญในการผลักดันให้วิชาชีพภูมิสถาปนิกเข้ามามีบทบาทในการทำงานของกรมศิลปากร โดยเฉพาะงานด้านการอนุรักษ์โบราณสถาน
- อ.เดชา :** ประวัติศาสตร์ภูมิสถาปัตยกรรม ภูมิสถาปนิกไทยเท่าที่ทราบก็มี คุณณรงค์ ชวนกุล (เป็นทหารสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นผู้นำกระถินณรงค์เข้ามาปลูกในประเทศไทย-ผู้เรียบเรียง) ซึ่งเรียนทางปรัชญ์ ได้ประกาศนียบัตรจากอเมริกา
- หัตถยา :** ในสมัยจอมพล ป. เริ่มมีการจัดทำผังเมืองแบบมีระบบ
- อ.เดชา :** ในเว็บแก่นสาระจะมีพูดถึงตำราผังเมืองเล่มแรก ปี ๒๔๗๕ อบรมโดยกรมโยธาเทศบาล ทำผังเมืองทั่วประเทศ อบรมช่างเทศบาลทางด้านผังเมือง ตั้งแต่ปี ๒๔๗๗ เริ่มทำผังเมืองทุกจังหวัดทั่วประเทศ จากนั้นก็หายไป ผังเมืองก็เป็นส่วนเล็กๆ ของกองแบบแผนกรมโยธา ตอนหลังสมัยจอมพลสฤษดิ์เห็นว่าจำเป็น กรมโยธาเป็นนายกเทศมนตรีเทศบาลกรุงเทพฯ (นครหลวง?) ก็ไปจ้างฝรั่งทำผัง Lichfield เริ่มปี ๒๔๙๕ ใช้เวลา ๒ ปี เป็นผังเมืองกรุงเทพฯ ๒๕๔๓ กำหนดประชากร ๔.๕ ล้านคน

หัตถยา : แล้วของภูมิฯ นี่ก็ค่อยๆ แดกมา

อ.เดชา : ของภูมิฯ นี่ยังไม่ค่อยมีใครรู้จัก ตอนนั้นมีจบภูมิสถาปัตย์กรรมโดยตรงจากอเมริกา ชื่อ เฉลว แล้วก็อาจารย์อยู่กับ **เผด็จศึก** ก็ไปต่อผังเมือง อาจารย์จันดดาไปต่อ Landscape และมาสอนสถาปัตย์กรรมตั้งแต่ ๒๕๔๘ - ๒๕๕๕ อาจารย์ไปเรียนกับท่านตอนปี ๒๕๐๓ ที่ทราบมีผลงานอนุสาวรีย์สุนทรภู่ที่แกลง อนุสาวรีย์ทหารอาสา? ระหว่างที่ท่านมาสอนก็มีคนจบคือ คุณธีระ พึ่งสุนทร อยู่สำนักผังเมือง อีกคนก็คุณปราโมช สุขุม ถัดมาก็เป็นอาจารย์ กลับมาก็ไปทำกรมโยธาธิการ (ปัจจุบัน คือ กรมโยธาธิการและผังเมือง - ผู้เรียบเรียง) ถูกดัดใจไปทำคณะปฏิวัติไปช่วยฝ่ายสิ่งแวดล้อมและความปลอดภัย พออาจารย์จบก็มาทำแปลนศิริราชใหม่

อ.เดชา : จบเมืองไทยไม่มีสมัยก่อน

หัตถยา : ตอนอาจารย์เรียนจบที่เมืองไทยก็ยังเรียนสถาปัตย์กรรมอยู่

อ.เดชา : จบมาก็ไปเรียนต่อโท

รณฤทธิ์ : แล้วตอนอาจารย์ทำงานอาจารย์เรียกตัวเองว่าเป็นภูมิสถาปนิก หรือ สถาปนิก

อ.เดชา : ตำแหน่งตอนนั้นจะเป็นสถาปนิก

สินวัตร : แต่มีคำว่าภูมิสถาปนิกในประเทศไทยแล้วใช่มั้ยครับอาจารย์

อ.เดชา : มีแล้ว ไม่รู้ใครเรียก อาจารย์แสงอรุณ หรือว่าอาจารย์จันดดา แต่น่าจะเป็นอาจารย์แสง ช่วงนั้นเป็นช่วงที่เริ่มเข้าไปเกี่ยวข้องกับกรมศิลป์ ตอนที่อาจารย์เรียนจบโท กลับมา ปี ๒๕๑๓ ทำงานอยู่กรมโยธาฯ ตอนนั้นสมาคมสถาปนิกมี คุณสุเมธ (ชุมสาย ณ อยุธยา) อ.ศิริชัย อ.วาทัญญู อ.แสง (อ.แสงอรุณ รัตกสิกร) เป็นคณะกรรมการ และอาจารย์ผู้ใหญ่หลายท่านเริ่มรวมตัวกันทำงานด้านการอนุรักษ์ผังเมือง แยกตัวมาทำสมาคมสิ่งแวดล้อม ชื่อสมาคม SCONTE อาจารย์เข้าไปช่วยตั้งแต่ปี ๒๕๑๒ ในระยะแรกยังไม่ได้รับการสนับสนุน ต้องไปขอสปอนเซอร์จากหน่วยงานเอกชน ตอนนั้นก็เริ่มบุกเบิกการวางผังเมืองในกรุงเทพฯ ครั้งแรกที่ป้อมพระสุเมรุ ถนนพระอาทิตย์) พยายามจะจัดระบบผังเมืองให้เป็นระเบียบกว่าที่เป็นอยู่ (ในตอนนั้น) ตอนนั้นหนังสือพิมพ์ที่เข้ามาช่วยอย่างมากคือ หนังสือพิมพ์ประชาชาติ ปัจจุบันคือหนังสือพิมพ์มติชน พูดถึงการวางผังเมืองของกรุงเทพฯ ปี ๒๕๕๕ แล้วเขาวางระบบให้ กรุงเทพฯ เป็นเมือง

สำหรับประชากร ๔-๕ ล้านคน (แต่ปัจจุบัน) ซึ่งสมัยนั้นเรื่องของภูมิสถาปัตยกรรมยังไม่เป็นที่รู้จัก

ช่วงที่สมาคมฯ นุกเบิกเรื่องการจัดระเบียบผังเมืองกัน ภาคประชาชนก็เริ่มรณรงค์ต่อต้านและโจมตี การคิดป้ายโฆษณาที่บดบังทัศนียภาพ หนึ่งในนั้นก็มี ขรรค์ชัย บุนปาน กับ สุจิตต์ วงษ์เทศ ซึ่ง ตอนนั้นกำลังเป็นคนรุ่นใหม่ไปเป็นหัวเรี่ยวหัวแรง โดยมีการนำเรื่องไปเสนอ อ.หม่อมทองใหญ่ ทำการวิจัย และในที่สุดก็ประสบความสำเร็จ ซึ่งถือว่ามาจากการร่วมมือของภาคประชาชน และ การทำงานของสมาคมฯ

หลังจากนั้นก็เริ่มมีการสำรวจแหล่งโบราณสถานที่ สุโขทัย ศรีสัชนาลัย และที่บ้านเชียง อุรธานี ตอนนั้นมีแต่ต้นไม้ขึ้นรกทึบเลย ไปจุดก็เจอกระดูก เศษไหกันเยอะ ยังนึกจิตใจที่ขุดเจอ เก็บตัวอย่างเศษผ้ามาดูกันอยู่ ตอนนั้นเอง ชาวบ้านเขาก็ไม่รู้ว่าของพวกนี้มีความสำคัญยังไง ไม่ได้ตื่นเต้นอะไร พอพูดถึงก็นึกถึงสมัยจอมพล ป. ที่ขุนโอบายรักษาดิ ให้ไปจัดการที่อยุธยา อย่างที่เห็นว่าทำด้านเจดีย์ ๓ องค์ อะไรประมาณนั้น สมัยนั้น (ก่อนช่วง ๑๔ ตุลา ประมาณปี ๒๕๑๕) กรมพระยาดำรงฯ ท่านมีตำแหน่งในกระทรวงฯ ได้งบประมาณสนับสนุนมาให้ ม. ศิลปากร ท่านก็เอามาอยู่ที่สุโขทัย อาจารย์ได้เข้ามาทำงานตรงนี้ ตอนนั้นเอากระดาษไขมานั่ง ลอกแผนที่ ภาพถ่ายทางอากาศ เจดีย์พังถึง ๔๖๐ แห่ง (ทั้งเล็ก ใหญ่) ซึ่งเป็นที่เก็บน้ำที่ไหลบ่า มาจากเขาหลวง สุโขทัย อาจารย์ทิวก็มาช่วยทำคอนกรีตให้ (ซึ่งเรื่องนี้กรมแผนที่ทหาร สามารถทำได้ และถ้าทำจะมีเครื่องมือที่ทำได้ละเอียดแม่นยำกว่า) พอได้เห็นเป็นสัดส่วน ๓ มิติ ของเมืองสุโขทัย คือความเป็น “เมืองเก่า” มันชัดเจนขึ้น หลังจากนั้นก็มีอาจารย์ที่ศิลปากร ที่ จุฬาฯ เช่น อ.ปราโมทย์ อ.ศรีศักดิ์ วัลลิโภคม เข้าลงภาคสนามมาช่วยกันดู มาทำงานนี้ แล้วก็ไป ทำที่ศรีสัชนาลัยกันต่อ จนสำเร็จได้ขึ้นทะเบียนอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย และ ศรีสัชนาลัย อย่างทุกวันนี้

กลับมาถึงเรื่องการทำงานกับกรมศิลป์ ที่อาจารย์ได้เข้ามาทำหน้าที่ให้ อาจารย์เขียนเรื่อง สถาปัตยกรรมสมัยใหม่ (Modern Architecture) ได้พูดถึงเรื่อง Landscape การดูชั้นดิน ได้รับความสนใจมาก ได้ลงหนังสือ อนาคต? จนท่านพินิจ สมบัติศิริ อธิบดีกรมศิลปากร ในตอนนั้น ได้ขึ้นไปดูงานที่สุโขทัย ศรีสัชนาลัยด้วยแล้วยังมี เลขานุการ ยูเนสโกเข้ามาดูงานด้วย การ นุกเบิก (ที่สุโขทัย ศรีสัชนาลัย) ช่วงนั้นค่อนข้างลำบากมาก ต้องไปอาศัยนอนตามศาลาวัด

หัตยา : ตอนนั้นอาจารย์ถือเป็นรุ่นแรกที่เข้าไปทำเลย?

อ.เดชา : ไข่ๆ ต้องทำเรื่องอยู่ ๒ ปี ยูเนสโกเข้ามาดูเลยให้งบประมาณสนับสนุนโครงการฯ โดยให้คณะทำงานที่เคยทำที่บุโรพุทโธ ที่อินโดนีเซียมาทำต่อ

หัตถยา : รู้สึกว่าจะมีหนังสืออีกเล่มของอาจารย์ที่หนาๆ หน้อย ที่เกี่ยวกับเรื่อง Landscape?

อ.เดชา : เป็นอีกเล่มที่เก่า ตัวหนังสือเป็นตัวพิมพ์ดีด ใช้กระดาษโรเนียวอยู่เลย พุดถึงโครงการฯ ที่สุโขทัยนี่แหละ ต่อมาเขาถึงมีการพูดถึงการตัดถนนบายพาส

หัตถยา : อาจารย์คะ พุดถึงสาขาวิชานี้ (ภูมิสถาปัตยกรรม) ใครเป็นผู้ริเริ่มให้มีการแยกเป็นคณะอย่างจริงจังคะ?

อ.เดชา : เรื่องการริเริ่มมันก็มีมานานแล้ว มาทำเอาจริงจังตอนที่ อ.เสมอใจได้เป็นรักษาการณคณบดี หลังช่วงปี ๒๕๑๖ นี่แหละ มีการก่อตั้ง ๓ ภาควิชาใหม่ เกี่ยวกับ เทคโนโลยีอุตสาหกรรม, ศิลปกรรม และภูมิสถาปัตยกรรมเมื่อก่อนคณะสถาปัตย์ยังไม่เรื่อง(ลงลึก)เกี่ยวกับเรื่องผังเมือง พุดถึงเรื่องทำถนนบายพาสที่ว้าไ้ ที่จะทำที่สุโขทัยไปศรีสัชนาลัย ประมาณ ๔ - ๕ กิโลเมตร ที่จะตัดผ่านกลาง ถ.พหลโยธิน อยู่ๆ ก็ถูกยกเลิกไป

หัตถยา : ไข่ที่ตัดผ่านวัดมหาธาตุรีเปล่าคะ?

อ.เดชา : วัดมหาธาตุ สมัยนั้นที่ทางยังมีแต่ป่า ยังไม่มีภาพถ่ายทางอากาศ (มากนัก) จึงไม่เห็นภาพชัดเจน พอมาถึงตรงนี้จะเห็นเลยว่าการทำ Landscape จะทำให้รู้จักป่า ดินไม้ อาจารย์มีหนังสือรวบรวมรายชื่อต้นไม้ป่าอยู่ เป็นภาพขาวดำ รู้สึกว่าที่คณะก็มี ต้องไปลองค้นดู

หัตถยา : หลังจากการบุกเบิกที่ประสบความสำเร็จแล้ว เพราะอย่างนี้รีเปล่าคะ ที่ทำให้มีการรับนักศึกษา Landscape นี้เพิ่มขึ้น

อ.เดชา : อืม ตัวอย่างของคนที่ยื่นชอบยอมรับ ในเรื่อง Landscape อย่างมากคือ คุณนิคม (นายนิคม มุสิกคามะ อดีตอธิบดีกรมศิลปากร-ผู้เรียบเรียง) จากการที่เค้าใช้คำว่า “ภูมิทัศน์” ซึ่งเป็นภาษาไทย ที่แทนคำว่า Landscape ใน Technical Report ของเขา และยังมี อ. วิจิตร ศรีสะอ้าน ก็นำไปใช้เช่นกัน ส่วนอาจารย์จะใช้คำว่า “ภูมิสถาปัตยกรรม”

หัตถยา : ซึ่งคนส่วนใหญ่ไม่ค่อยรู้จัก?

อ.เดชา : เพราะอย่างนี้อาจารย์ก็เลยพยายามผลักดันให้สมาคมสถาปนิกทำหนังสือถึงกระทรวงมหาดไทยลงไปยัง กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น ให้ลงไปที่ อบต. ให้มีการอบรมในเรื่องสวนสาธารณะ แหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่น เพื่อให้เกิดโครงการสร้างภูมิทัศน์ (ที่ไม่ใช่สร้างแบบ “ผักชี” เอาต้นไม้ ดอกไม้ มาลงๆ) ให้เป็นลักษณะของการปรับปรุงภูมิทัศน์ โดยจะต้องมีภูมิสถาปนิก ที่จะต้องเข้ามาควบคุม ไม่ว่าจะเป็นการวางแผน วางแนวคิด การสร้างที่เป็นระบบ (พูดถึงระบบเทศบาล ระบบราชการ.....)

หัตถยา : ตอนนั้นกรมศิลปากรระบุไว้ว่าจะต้องมีการ (คน) ทำงานตรงนี้?

อ.เดชา : อืม มันต้องเป็นอย่างนั้น แต่ก็ต้องระบุด้วยว่า เอาประสบการณ์ ๓-๕ ปี หรือขึ้นอยู่กับโครงการด้วย อย่างคุณนิคมนี้เค้ายอมรับว่าต้องมีการวางแผน โดยต้องใช้ภูมิสถาปนิก ตรงนี้ อาจารย์ได้วางหลักสูตรภาคสนาม ส่งนักศึกษาไปตามกรมอุทยาน กรมศิลป์ ให้เรียนรู้งานด้านการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม เมื่อปี ๒๕๒๕ วีระ (นายวีระ โรจน์พจนรัตน์ อธิบดีกรมศิลปากรวัฒนธรรม – ผู้เรียบเรียง) ซึ่งเป็นลูกศิษย์อาจารย์ ได้ไปอบรมต่อโดยมีคนญี่ปุ่นพาไปดูงาน และฝึกงาน ที่บุโรพุทโธ มาถึงตรงนี้ก็ได้รับการสนับสนุนจากยูเนสโกเต็มที่ อย่าง ททท.ก็เข้ามาทำ (โปร โมท) เรื่องงานलयกระทง

หัตถยา : ตอนนั้นที่ทำเรื่องเมืองเก่า ภูมิสถาปนิกได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับอะไรไหมคะ?

อ.เดชา : หลังจากนั้นเป็นลักษณะของการศึกษาค้นคว้า (หลังจากการบุกเบิก) อย่างที่มีการค้นพบเมืองเก่าในที่อื่นๆ เช่น ละโว้ (ละโว้?) ทวารวดี ศรีวิชัย อะไรพวกนี้นะ พูดถึงตอนนั้น ในปี ๒๕๕๐ รัฐบาล มีนโยบายลงมาที่กระทรวงวัฒนธรรม ลงมาที่กรมศิลปากรให้วางแผนนโยบายทำ Inventory? ที่สนับสนุนด้านศิลปวัฒนธรรม รวมไปถึงการวางแผน (ทำ PTF?) จะว่าไปก็คือ ให้กำหนดมาตรการอนุรักษ์ คนที่จะเข้าไปทำงานในนามของกรมศิลปากรก็ต้องรู้จักการเข้าถึงท้องถิ่นด้วย (อบต.) การศึกษาถึงจะได้ข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริง สมัยนั้น เมืองไหน (จังหวัดไหน) ที่มีซาก เช่น ซากกำแพงเมือง เทศบาลมักจะเข้าไปต่อเติมเองให้สมบูรณ์ เป็นเพราะเค้าไม่เข้าใจวิธีการอนุรักษ์?

หัตถยา : ภูมิสถาปนิกคืออะไร การอนุรักษ์ภูมิสถาปนิกคืออะไร มีความสำคัญอย่างไร แล้วงานที่

เคยทำกันมามีอะไรบ้าง

อ.เดชา : ก็ต้องทำความเข้าใจว่าสิ่งไหนเป็นบ้าน (ใหม่) เป็นที่ที่อยู่ สิ่งไหนเป็นซากโบราณสถาน ต้องขอให้คงไว้เหมือนอย่างที่อุทยานฯ พูดยังไงก็ได้ไปมาช่วยงาน อย่างที่อุทยานฯ สมัย ปี ๓ - ๔ อุทยานฯ ห้วยกอ ก็มาช่วย

อ.เดชา : ช่วงปี ๒๕๑๕ - ๒๐ อาจารย์ก็มียาน Technical Report ออกมา

หัตถยา : ได้ยินอาจารย์พูดถึง คุณนิคม กับคุณวีระ

อ.เดชา : พูดยังวีระเป็นคนมนุษยสัมพันธ์ดี อาจารย์เล่าสานต่อ โครงการที่เป็นของกรมศิลปฯ รวมถึงคุณนิคม อยากให้สานต่อเรื่องทีละละ ให้มีการลงภาคสนาม ให้นักศึกษาได้ลงพื้นที่ปฏิบัติงานกันจริงๆ

หัตถยา : ตั้งแต่รุ่นพี่ไก่อ่ (นายรณฤทธิ์ ธนโกเศศ - ผู้เรียบเรียง) มา อาจารย์เข้ามาที่กรมศิลปฯ บ่อยไหมคะ?

อ.เดชา : ตอนหลังจะเป็นที่ปรึกษา แต่ตอนนี้ยุ่งๆ งานมุ่งไปที่ชมรมอนุรักษ์ ภาพโบราณ “ประตูปะแวง” ตั้งแต่สมัยครู ๓๐ กว่า มีเว็บไซต์ที่อาจารย์ทำเอง มีบทความในหนังสือของอาจารย์ ปลัดฯ วีระ เล่าที่มาเสนอให้เขียนนโยบายผังเมือง (อย่างที่ชิคาโก อเมริกา)

หัตถยา : อาจารย์คะ อย่าง กรุงเทพฯ ที่เราเห็นๆ กันบางพื้นที่ ที่เป็นแหล่งชาวต่างชาติ อย่างเช่น สีสมสาทร ควรจะมีการจัดระบบผังเมือง อาจารย์มีความเห็นอย่างไรคะ

อ.เดชา : อืมมม พอฟุดถึงเรื่อง Mono Culture แล้วก็ทำให้เกิดประเด็น อันที่จริงตอนนี้สังคมเรามันหลากหลาย DNA ของคนไทยกับต่างชาติเราก็แทบจะไม่ต่างกัน (สปีชีส์เดียวกัน?) ฉะนั้น อะไรที่เจริญร่ายยอมต้องรับมา ที่จริงแล้วเรื่องนี้มันต้องมีการวางแผนตั้งแต่แรก ว่าไปก็เหมือนกับ หินหยาง ที่มันเป็นความแตกต่าง ความเป็นเมืองมันหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องรับมา จะให้เป็นธรรมชาติโดยสมบูรณ์คงเป็นไปได้ยากลำบาก

ยังมีหนังสือและบทความหลายเล่มที่เกี่ยวกับเรื่องผังเมืองนะ อย่างศาสตราจารย์วิเคราะหผังเมืองนี้ไง มีออนไลน์ แต่ก็ยังมีหลายเรื่องที่ไม่ได้เอามาลง อาจารย์เสนอแนวคิด “นวัตกรรม” ที่มี

ความหมายเกี่ยวกับการก่อสร้างที่ไม่ใช่นวัตกรรม ในเว็บจัดเป็นหมวดๆ ไว้แล้ว เพื่อเป็นการจูง
ประกายให้นักศึกษาเรียนด้วยตนเอง แต่ดัชนีในนี้อาจจะยังน้อยอยู่นะ ลองดูๆ

อ.เดชา : พูดถึงมาเลเซีย เค้าให้ความสำคัญมาเรื่องการวางผังเมือง ค.ศ.๑๙๕๐ เค้ามีโครงการ Garden
City เชิญให้มหาเธร์ มาเป็นสมาชิกกิตติมศักดิ์ของสมาคมสถาปนิกเอเชีย แล้วก็ริเริ่มโครงการ
กันขึ้น เพื่อที่จะให้มาเลเซียเป็น Green City ภูมิสถาปนิกที่นั่นต้องมี Certificate แสดงวุฒิและ
ถือเป็นเครื่องหมายการันตีความสามารถคนที่มาทำงานด้วย

ช่วงปี ๒๕๔๐ เมืองไทยเกิดเศรษฐกิจฟองสบู่ อาจารย์ได้เข้ามาทำงานออกแบบ จัดสวนบ้าน ทำ
ให้มีแนวคิดอีกแบบ ว่าการวางผังที่อยู่อาศัยต้องคำนึงถึงอะไรบ้าง อย่างหมู่บ้านจัดสรรที่
อาจารย์เคยทำก็อย่างที่ บ้านแมกไม้ รามอินทรา

หัตยา : การเลือกสถานที่การตั้งถิ่นฐาน?

อ.เดชา : พูดถึงเรื่องนี้แล้ว จะพูดเรื่องการอยู่อาศัยที่ต้องคำนึงถึง Base on the Cultural Nature อย่าง
พวกชาวเล ตอนที่สืบามิมา แต่บ้านพวกเค้าแทบจะไม่พังกันเลย อันนี้ก็อยู่ที่การเลือกที่ตั้งถิ่น
ฐาน บรรพบุรุษสอนมา ให้ไปอยู่บน ที่สูงๆ

รณฤทธิ : รีวิวนั้นจะผิวดังแต่การวางผังของเทศบาล?

อ.เดชา : ตามจริงแล้วการเริ่มวางผังจะต้องมีการให้สี ซึ่งแต่ละสีก็จะมี Code ว่าคืออะไร แต่ละระบบของ
เราไม่ได้สอนให้รู้จักว่าที่ไหน (อะไร) คือ ทางน้ำท่วม ที่ไหนคือทางระบายน้ำ ที่ไหนเป็นพื้นที่
การเกษตร ที่อยู่อาศัย ความเป็นเมืองเลขขยายไปเรื่อยๆ (ขยายไปตามเรื่องตามราวอย่างไม่รู้
เรื่องรู้ราว) ที่สวยๆ ทางเหนือคนก็ไปบุกรุกทำรีสอร์ท ก็เพราะพวกเราขาดการสืบค้น ค้นหา
ภาคการท่องเที่ยว(เอกชน)จึงเข้ามา แต่สิ่งที่ล้นๆ ก็ยังมีโครงการหลวงต่างๆ เข้าไปบ้าง ทำให้เรา
ได้รู้ว่าที่นั่นเหมาะกับการเกษตรในที่สูง การพักผ่อน การศึกษาธรรมชาติ (ดูความเหมาะสม)
ซึ่งมันควรจะเป็นไปตามกฎเกณฑ์ อย่างที่เขาใหญ่ที่เคยแนะนำให้ไปทำตามจุดต่างๆ เป็น
โซนๆ ไปไม่กระจุกอยู่ที่เดียว อย่างที่บอก การอนุรักษ์ ไม่ใช่การทำลาย

รณฤทธิ : ก่อน ๒๕๐๗ ยังไม่มีงาน Landscape อย่างจริงจัง เพิ่งมาเริ่มที่สุโขทัย อุตร บ้านเชียง

หัตถยา : ช่วงรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ที่มีการประกาศเกี่ยวนโยบายกระทรวงต่างๆ ออกมารวมเป็นกฎหมาย (ในช่วงปฏิวัติ)?

อ.เดชา : ช่วงนั้นอาจารย์ก็เคยรวบรวมเรื่องตอนที่เคยเข้าร่วมในการอนุรักษ์กำแพงเมืองที่สุรินทร์ พวกถึงเรื่องเกาะรัตนโกสินทร์นี้ การอนุรักษ์มีบทบาทมากกว่าภูมิสถาปัตยกรรม

อ.เดชา : เรื่องของภูมิสถาปัตยกรรมเข้าไปมีบทบาทชัดเจนมากก็คือที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย (อย่างที่เล่าไปแล้ว) ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๑๘ - ๒๐ ก็มีงานวิชาการเกี่ยวกับเรื่องนี้มากขึ้น

หัตถยา : เพราะอะไรคะ อาจารย์ถึงเสนอให้มีการแยกตำแหน่งภูมิสถาปนิกออกมาเป็นอีกตำแหน่งหนึ่งเลย (เสนอ กพ.)

อ.เดชา : ที่จริงแล้วมันไม่ใช่เรื่องของตำแหน่ง ขึ้น อะไร แต่ดูที่เนื้องานที่ต้องทำ เป็นงานที่ต้องให้คนที่เรียนสาขานี้โดยเฉพาะมาทำ ไม่อย่างนั้นคนที่ไม่ได้เรียนสาขานี้มาทำงานก็จะไม่รู้วิธีการทำงานที่ถูกต้อง อย่างที่เราู้กัน อย่างเช่น เมื่อเราวางผังแหล่งโบราณสถานสักที่ ต้องรู้ว่าศูนย์บริการนักท่องเที่ยวมีที่ไหนถึงจะเหมาะ การรองรับนักท่องเที่ยว ห้องน้ำ ฯลฯ เพราะเราเรียนรู้เรื่องพฤติกรรม การอนุรักษ์ วัฒนธรรม ทำให้เราเข้าใจรายละเอียดนี้

พูดแล้วก็นึกถึงเมืองนอกที่เค้าจะมีช่างที่เป็นช่างวิชาชีพจริงๆ ที่เค้าต้องเรียนรู้งานพวกนี้โดยเฉพาะ กรมศิลป์เองก็ควรจะผลิตเด็กให้มีประสบการณ์เพื่อรู้จักการทำงานจริง

หัตถยา : อย่างที่พี่ไฟ (วโรภาส วังศัตุรภัทร- ผู้เรียบเรียง) เล่าให้ฟังว่า พี่แบ้ว (อาจารย์สัญญาชัย หมายมัน- ผู้เรียบเรียง) มีระบบอย่างไรเป็นทางการที่ให้เด็กฝึกงานจริงก่อนจะรับสมัครเข้าทำงานอย่างนั้นไหม๊คะ?

อ.เดชา : เมื่อใช้ระบบอย่างที่ว่า ก็จะทำให้ได้ประสบการณ์จริง จะเรียนรู้ได้เร็ว จะรู้ว่าการทำงานจริงๆ มันจะมีอุปสรรคต่างๆ เข้ามาให้เราแก้ไข

หัตถยา : ความคิด ประสบการณ์ ต้องใช้เวลา?

อ.เดชา : ข้อสังเกต อย่างตอนที่ลงภาคสนาม เราเป็นคนที่มีความรู้ แต่ก็ต้องรู้จักวิธีเข้าหา อบต. เข้าหา

ท้องถิ่นด้วย ไม่อย่างนั้นเราจะทำงานลำบาก ไม่ได้ได้รับความร่วมมือเท่าที่ควร ภูมิสถาปัตย์กรรมจะ
ช่วยรักษาความเป็นเอกลักษณ์ เป็นภูมิด้านทานของกระแสโลกาภิวัตน์ อย่างแนวคิดเรื่องภูมิ
วัฒนธรรมก็เริ่มเข้ามาแล้ว ตามชนบท ภูเขา การที่จะนำภูมิสถาปัตย์กรรมเข้าไปพัฒนาอะไร
ต้องดูท้องถิ่นแต่ก็ต้องไม่ด้านทานกระแสสังคม เพราะอย่างที่รู้ เคียวนี่ มีตึก บ้าน รถ มากขึ้นๆ
กล่าวคือ พัฒนาปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวิถีความเป็นอยู่.....การทำงานที่เมือง
นอกฝ่ายปฏิบัติ เค้าจะมีความรู้เรื่องการบริหารด้วยจึงไม่มีปัญหาในการวางระบบ.....
.....อาจารย์ขอทิ้งท้ายว่า การทำงานของพวกเราต้องมีการปฏิรูป แต่พูดลำบาก
ว่าจะต้องเริ่มตรงไหน เพราะไม่ได้มีการวางหลักการตั้งแต่แรกเริ่ม อีกทั้งผู้ที่มาทำงานร่วมกัน
ส่วนใหญ่มีปัญหาตรงที่ต่างคนต่างก็มีอัตตาสูง.....

ผู้ร่วมสนทนา

๑. ศาสตราจารย์กิตติคุณเดชา บุญค้ำ ศิลปินแห่งชาติ สาขาภูมิสถาปัตย์กรรม
๒. คุณธนฤทธิ์ ธน โกเศศ ภูมิสถาปนิกอิสระ อดีตหัวหน้ากลุ่มภูมิสถาปัตย์กรรมและเมือง
ส่วนสงวนรักษาโบราณสถาน สำนักโบราณคดี
๓. นางสาวหทัยา สิริพัฒนากุล ภูมิสถาปนิกชำนาญการ กลุ่มวิชาการอนุรักษ์โบราณสถาน สำนักโบราณคดี
๔. นายสินวัตร ชีระพงษ์รามกุล สถาปนิกอนุรักษ์
๕. นายพาสัน เชี่ยวจินตกานต์ ภูมิสถาปนิกอิสระ

บันทึกการสนทนา ณ วันศุกร์ที่ ๓ กันยายน ๒๕๕๓ เริ่มเวลา ๑๖.๐๐ – ๒๓.๐๐ น.

เรียบเรียงโดย นางสาวหทัยา สิริพัฒนากุล

บทที่ ๒ ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับงานภูมิสถาปัตยกรรม

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับภูมิสถาปัตยกรรมนั้น ขอนำบทความที่ศาสตราจารย์กิตติคุณเดชา บุญค้ำ ศิลปินแห่งชาติ สาขาภูมิสถาปัตยกรรม ได้เสนอต่อที่ประชุมสำนักศิลปกรรม ราชบัณฑิตยสถาน เมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม 2458 มารวมไว้ให้เป็นข้อมูลซึ่งแม่นยำและถูกต้องแน่นอนเนื่องจากสำหรับภูมิสถาปนิกชาวไทยต่างให้ความเคารพนับถือท่านว่า เป็นบิดาแห่งวิชาชีพภูมิสถาปนิกของไทย

บทนำ

ภูมิสถาปัตยกรรมเป็นสาขาวิชาล่าสุดในประเภทสถาปัตยกรรมที่มีภาคีสมาชิกเข้าร่วมใน ราชบัณฑิตยสถานเป็นครั้งแรก จึงอาจมีผู้ต้องการทราบว่าสาขาวิชานี้เป็นอย่างไร ดังนั้น บทความที่เสนอในครั้งนี้ จึงเป็นการแนะนำสาขาภูมิสถาปัตยกรรมว่ามีขอบเขตและลักษณะของวิชาเป็นอย่างไรในเชิงของภาพรวม

ภูมิสถาปัตยกรรมเป็นอย่างไร

ภูมิสถาปัตยกรรมเป็นวิชาชีพด้านการออกแบบและวางแผนกายภาพที่เป็นทั้งวิทยาศาสตร์และศิลปะ เช่นเดียวกับสถาปัตยกรรมและการผังเมือง

ภูมิสถาปัตยกรรมนำปัจจัยทางศิลปะ ธรรมชาติ วิศวกรรมศาสตร์ และสังคมวิทยามานำมาบูรณาการเพื่อแก้ปัญหาเกี่ยวกับการจัดแผนผังดินและที่ว่าง (Space) เพื่อความปลอดภัย ความผาสุกและสวัสดิภาพของมนุษย์ โดยยึดหลัก การพิทักษ์ผืนแผ่นดิน

ภูมิสถาปัตยกรรมตรงกับภาษาอังกฤษว่า Landscape Architecture และผู้ปฏิบัติวิชาภูมิสถาปัตยกรรม เรียกว่า ภูมิสถาปนิก และตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า Landscape Architect

ความเป็นมาของวิชาชีพภูมิสถาปัตยกรรมศาสตร์

ถึงแม้ว่างานสร้างสรรค์ทางภูมิสถาปัตยกรรมจะมีมานานนับพันปีมาแล้วก็ตาม แต่วิชาชีพภูมิสถาปัตยกรรมอย่างเป็นทางการลักษณะนี้ เพิ่งกำเนิดขึ้นเมื่อ 125 ปีมานี้เอง พร้อมกับการกำเนิดของเซนทรัลปาร์กในนครนิวยอร์ก โดย เฟเดอริก ลอว์ ออลมสเต็ด (พ.ศ. 2365-2446) ผู้ชนะการประกวดงานออกแบบสวนสาธารณะเซ็นทรัลปาร์กดังกล่าว เป็นผู้เผยแพร่และได้รับการยอมรับโดยทั่วโลกว่าเป็นผู้ริเริ่มวิชาชีพภูมิสถาปัตยกรรมยุคใหม่

ผลงานการออกแบบเซ็นทรัลปาร์กทำให้ออลัมสเต็ดได้รับการว่าจ้างให้ออกแบบสวนสาธารณะสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ตลอดจนผังบริเวณที่พักอาศัยและบริเวณที่พักอาศัย ตลอดจนบริเวณมหาศาลจำนวนมาก รวมทั้งการริเริ่มระบบเว้นว่าง (Open Space System) ของนครบอสตันและเมืองอื่น ๆ ซึ่งเป็นการปฏิบัติของการผังเมืองสมัยใหม่ และทำให้เกิดรูปแบบการปฏิบัติวิชาชีพภูมิสถาปัตยกรรมของยุคปัจจุบัน

ในปี พ.ศ. 2442 ได้มีการจัดตั้งสมาคมภูมิสถาปนิกแห่งสหรัฐอเมริกาขึ้นเพื่อรักษามาตรฐานการปฏิบัติวิชาชีพ มีการกำหนดหลักสูตรมาตรฐานเพื่อสอบผู้ขอรับใบอนุญาตประกอบอาชีพภูมิสถาปัตยกรรม ผู้ที่สอบผ่านจึงจะมีสิทธิเรียกตัวเองเป็นภูมิสถาปนิกได้ ส่วนนักออกแบบจัดสวนประดับทั่วไปก็ยังคงทำงานในขอบเขตของตนต่อไปได้ โดยเรียกเป็นนักออกแบบสวน หรือนักออกแบบภูมิทัศน์ (Garden designer or Landscape Designer)

การปฏิบัติวิชาชีพภูมิสถาปัตยกรรมได้แพร่หลายไปในหลายประเทศทั่วโลก โดยเฉพาะประเทศที่พัฒนาแล้วและที่กำลังพัฒนา สืบเนื่องการเสื่อมโทรมของสภาวะแวดล้อม

สมาคมภูมิสถาปนิกแห่งประเทศไทยจัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2531 ปัจจุบันมีสถาปนิกที่เป็นภูมิสถาปนิกประมาณ 500 คน ปัจจุบันวิชาชีพภูมิสถาปัตยกรรมในประเทศไทยได้รับการยอมรับทั้งภาครัฐและภาคเอกชนมากขึ้น สืบเนื่องจากปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ทวีความรุนแรงและการตื่นตัวในการพิทักษ์สิ่งแวดล้อมมากขึ้นของประชาชน

ความเป็นมาของการศึกษาวิชาภูมิสถาปัตยกรรม

เมื่อออลัมสเต็ดได้ย้ายไปอยู่ที่นครบอสตัน รัฐแมสซาชูเซตส์ ชาร์ลส์ เอลเลียต บุตรชายของอธิการบดีมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดได้สมัครเข้าฝึกงานเพื่อเป็นภูมิสถาปนิกในสำนักงานของออลัมสเต็ด เป็นผลให้อธิการบดีเอลเลียตเห็นความจำเป็นของวิชาชีพนี้ จึงเปิดสอนภูมิสถาปัตยกรรมระดับปริญญาตรีเป็นครั้งแรกในสหรัฐอเมริกาและของโลก เมื่อปี พ.ศ. 2443 หลังจากการจัดตั้งสมาคมภูมิสถาปนิกเพียงปีเดียว

ผลของการเปิดสอนวิชาภูมิสถาปัตยกรรมดังกล่าว ทำให้มีภูมิสถาปนิกที่ได้รับการฝึกฝนด้านการวางแผนเข้าไปมีบทบาทสำคัญในงานผังเมืองแทน “วิศวกรเมือง” (City Engineering)¹ ทำให้มหาวิทยาลัยปรับปรุงหลักสูตรภูมิสถาปัตยกรรมเนื้องานผังเมือง (Master of City Planning) ขึ้นในปี พ.ศ. 2462 และเมื่อวิชาการผังเมืองและมีความซับซ้อนยิ่งขึ้น จึงได้แยกออกเป็นภาควิชาผังเมืองที่ให้ปริญญาผังเมืองโดยตรง (Bachelor of City Planning – BCP) เป็นครั้งแรกในสหรัฐอเมริกาในปี พ.ศ. 2472

¹ แต่ก่อนสหรัฐยังไม่มียกผังเมืองสมัยใหม่ดังปัจจุบัน ส่วนใหญ่เป็นนักวิศวกรสำรวจผู้วางแนวและโครงข่ายถนน เรียกว่า City Engineer ดูแลเกี่ยวกับการวางผังเมืองไปด้วย

ต่อมาได้เปิดสอนวิชาภูมิสถาปัตยกรรมขึ้นมหาวิทยาลัยที่มีชื่อหลายแห่ง และตามด้วยมหาวิทยาลัยอื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมาก ปัจจุบันมีมหาวิทยาลัยและสถาบันต่าง ๆ ในสหรัฐอเมริกาเปิดสอนวิชานี้กว่า 60 แห่ง ในระดับปริญญาตรี โท และเอก รวมกับที่เปิดสอนในประเทศอื่น ๆ แล้วจะมีมากกว่า 160 แห่ง

ประเทศไทยได้เปิดสอนวิชาสาขาภูมิสถาปัตยกรรม ในปีการศึกษา 2551 ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปัจจุบันมีเปิดสอนถึงปริญญาโท และมีสถาบันเปิดสอนระดับปริญญาตรีเพิ่มขึ้นที่ มหาวิทยาลัยแม่โจ้และมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ขอบเขตของภูมิสถาปัตยกรรม

โดยที่ภูมิสถาปัตยกรรมเกี่ยวข้องกับการจัดการปรับปรุงที่ว่างภายนอกอาคาร เพื่อพิทักษ์ผืนแผ่นดินและให้เกิดความสวยงาม ดังนั้น ขอบเขตของภูมิสถาปัตยกรรมจึงกว้างขวางมากกว่าการออกแบบและวางแผนกายภาพสาขาอื่น ๆ ภูมิสถาปัตยกรรมมีขอบเขต² ตั้งแต่งานขนาดเล็ก เช่น การแต่งสวนและบริเวณบ้าน การออกแบบและวางแผนบริเวณอาคาร ไปจนถึงการวิเคราะห์ภูมิทัศน์ภาค ทรัพยากร และการวางแผนที่ดินซึ่งมีขนาดนับ 100 ตารางกิโลเมตร ดังตัวอย่างที่จะยกให้เห็นพอสังเขปตามลำดับขนาดของงาน ได้ดังนี้

- งานวิเคราะห์ภูมิทัศน์ภาคและทรัพยากรและงานวางแผนที่ดิน
- งานผังเมืองและเคหการ
- งานวางแผนนันทนาการ
- งานวางแผนและการออกแบบบริเวณวิทยาเขตและสถาบัน
- งานออกแบบและวางแผนภูมิทัศน์ทางหลวงและในเมือง
- งานออกแบบตกแต่งเมือง
- งานวางแผนบริเวณและการออกแบบภูมิทัศน์ทั่ว ๆ ไป
- งานอนุรักษ์ธรรมชาติ ศิลปกรรม และสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์
- งานพัฒนาอุทยานแห่งชาติ วนอุทยานและสวนรุกขชาติ
- งานออกแบบสวนสาธารณะ สนามกีฬาและสนามเด็กเล่น
- งานตกแต่งสวนและออกแบบปลูกต้นไม้
- งานออกแบบสวนหลังคาอาคาร
- งานออกแบบสวนภายในอาคาร ฯลฯ

งานวิเคราะห์ภูมิทัศน์ภาคและทรัพยากรและการวางแผนที่ดิน³

(Regional Resource Analysis and Land Planning)

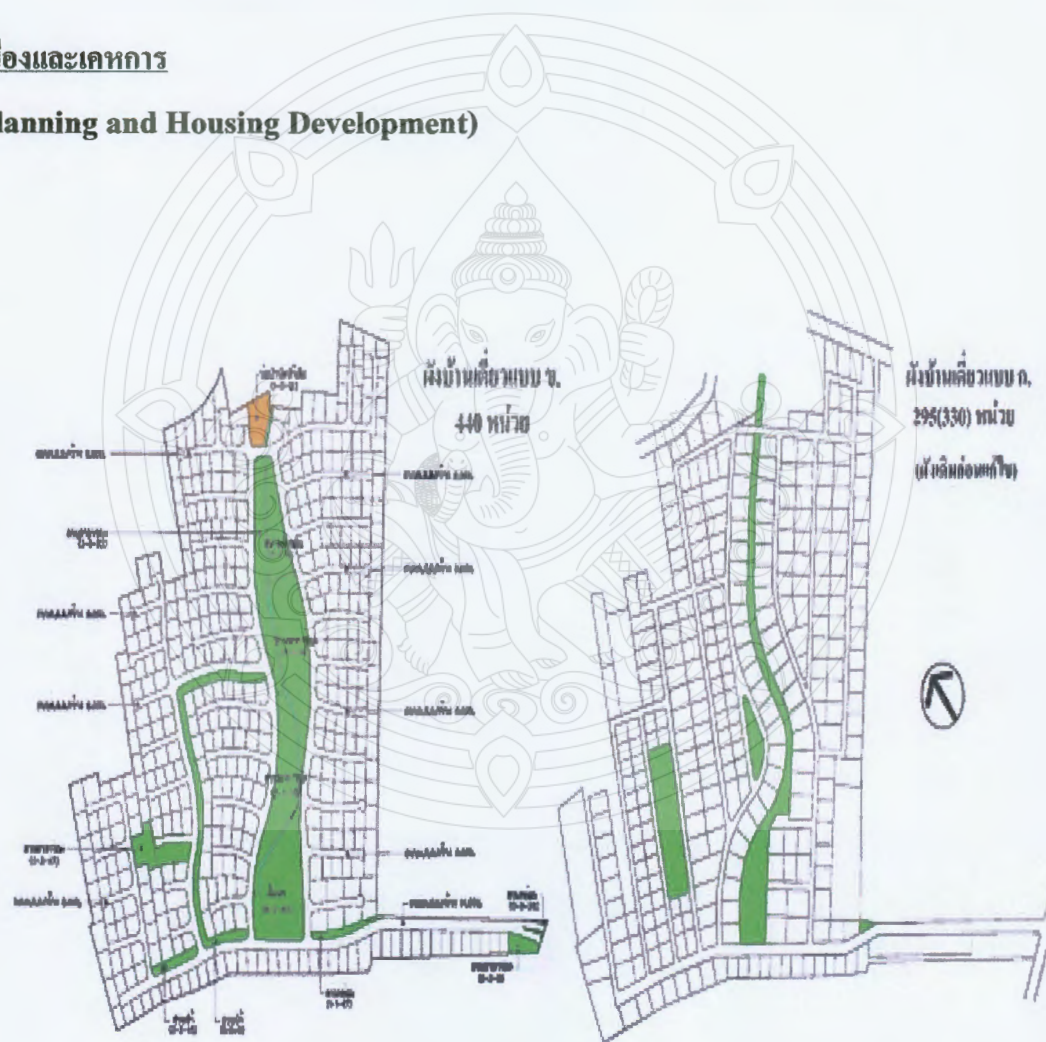

ในการพัฒนาเศรษฐกิจแลสังคมให้ได้ผลเต็มที่นั้น รัฐฯ จะต้องทราบว่าผืนแผ่นดินส่วนใดจะให้ผลประโยชน์สูงสุดทางด้านใด ภูมิสถาปนิกมีหน้าที่วิเคราะห์ทรัพยากรให้แก่นักวางแผนเศรษฐกิจของรัฐฯ แผนที่แสดงชนิดของดินที่เหมาะสมกับการเพาะปลูกและการพัฒนาชนิดต่าง ๆ แสดงแหล่งต้นน้ำลำธารที่ต้องสงวนไว้ แสดงลักษณะภูมิประเทศระบบระบายน้ำธรรมชาติ แสดงชนิดและความลึกของหิน ชนิดพืชและพันธุ์สัตว์ ลักษณะภูมิอากาศ แหล่งทรัพยากรธรณี ที่ตั้งและลักษณะของชุมชนเส้นทางคมนาคม ชนิดของกิจกรรมเดิมที่กำลังเป็นไปในบริเวณต่าง ๆ แสดงแหล่งที่มีความสวยงามตามธรรมชาติ แหล่งศิลปวัฒนธรรม และสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ และแหล่งเปราะบางทางนิเวศวิทยา

ภูมิสถาปนิกวิเคราะห์ สังเคราะห์และบ่งชี้ศักยภาพของบริเวณผืนแผ่นดิน ว่าส่วนใดควรพัฒนาไปทางด้านใดจึงได้รับประโยชน์สูงสุดตามข้อจำกัดและศักยภาพของธรรมชาติและระบบนิเวศน์ การพิจารณาทางเศรษฐกิจ การเมือง รวมทั้งการกำหนดลำดับก่อนหลัง การวางและกำหนดแผนพัฒนาเป็นหน้าที่ของนักวางแผนภาคและนักวางแผนเศรษฐกิจและสังคม

ภูมิสถาปนิกมีหน้าที่วิเคราะห์และวางแผนปัจจัยธรรมชาติที่เกี่ยวข้อง เช่น ชนิดของดิน หิน พืชพรรณ ความลาดชัน การระบายน้ำ ตลอดจนขอบเขตธรรมชาติของภูมิประเทศ รวมทั้งการจัดเตรียมแบบและแผนเพื่อการพัฒนาบริเวณ ลักษณะการดำเนินงาน คล้ายคลึงกับการวิเคราะห์ภาคและทรัพยากรและมีขอบเขตที่เล็กกว่า

(City Planning and Housing Development)

เมืองและที่พักอาศัยต้องมีที่เว้นว่างทั้งเพื่อแสงสว่าง ลม และนันทนาการ ภูมิสถาปนิกจะร่วมกับนักผังเมือง ในการกำหนดปริมาณ ขนาดและตำแหน่งของที่เว้นว่างของเมืองตามความเหมาะสมทางกายภาพและเศรษฐกิจของเมือง ภูมิสถาปนิกจะเป็นผู้ร่วมจัดระบบที่เว้นว่างของเมืองตามระบบธรรมชาติและทิวทัศน์ และเชื่อมโยงที่เว้นว่างให้ต่อเนื่องและสัมพันธ์กับการใช้ที่ดินประเภทอื่น ๆ ของเมืองนอกจากนี้ภูมิสถาปนิกยังทำ

หน้าที่วิเคราะห์ลักษณะธรรมชาติส่วนของเมืองที่จะทำการวางผัง ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญอันดับแรกที่นักผังเมืองจะต้องใช้

ในด้านเคหการ โดยเฉพาะระดับรายได้ต่ำและปานกลาง ภูมิสถาปัตยกรรมจะมีส่วนช่วยอย่างมากในการสร้างความน่าอยู่และความเป็นมนุษย์ให้แก่ผู้อยู่อาศัยในโครงการได้ แม้จะมีพื้นที่จำกัด

ในด้านนันทนาการระดับเคหการ ภูมิสถาปนิกมีส่วนกำหนดปริมาณและที่ตั้งของสวนสาธารณะและสนามเด็กเล่นให้มีความสัมพันธ์กับลักษณะธรรมชาติ ทิวทัศน์ ชุมชนและระยะทางเดินมาใช้ เพื่อให้เกิดความงามและประโยชน์ใช้สอยสูงสุดของเมืองมักมีจำกัดนั้น

งานวางแผนนันทนาการ

(Recreation Planning)

การพักผ่อนหย่อนใจเป็นสิ่งจำเป็นยิ่งยวดสำหรับมนุษย์ความนิยมในกิจกรรมพักผ่อนหย่อนใจของประชาชนในแต่ละสังคมแต่ละย่านย่อมมีความแตกต่างกันตามวัย ระดับการศึกษา ระดับรายได้และวัฒนธรรมของแต่ละเชื้อชาติ สิ่งเหล่านี้มีผลโดยตรงต่อการใช้นิเวศและอุปกรณ์ นอกจากนี้ลักษณะกายภาพและธรรมชาติของบริเวณยังมีความเหมาะสมกับการใช้ที่แตกต่างกันไป การวางแผนนันทนาการมีความจำเป็นอย่างยิ่ง

ภูมิสถาปนิกเป็นผู้ได้รับการฝึกฝนให้สามารถวิเคราะห์ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ จึงสามารถวางแผนนันทนาการกับภาครัฐฯ หรือส่วนการปกครองท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ แม้ในปัจจุบันรายได้เฉลี่ยของประชาชนยังอยู่ไม่สูง ไม่มีเวลาพักผ่อนหย่อนใจ จึงดูเหมือนว่าไม่มีความจำเป็นที่จะต้องจัดที่พักผ่อนหย่อนใจให้กับประชาชน แต่เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปว่า เวลาว่างของประชาชนจะเพิ่มขึ้นตามรายได้ ดังนั้น ภาครัฐที่มองการณ์ไกลจึงมีหน้าที่ดำเนินงานวางแผนนันทนาการไปพร้อมกับการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ

งานวางผังและออกแบบบริเวณวิทยาเขตและสถาบัน

(Campus and Institution)

การศึกษาขั้นอุดมศึกษามีลักษณะแตกต่างไปจากโรงเรียนประถมและมัธยม ลักษณะของกิจกรรมและการใช้สอยที่ว่างจึงแตกต่างกันไปด้วย สถาบันอุดมศึกษาต้องการที่ว่างมากกว่า มีความถี่ในการใช้สูงกว่า การสัญจรทั้งทางรถยนต์และทางเท้ามีมากกว่า นอกจากนี้ สถาบันการศึกษาขั้นอุดมศึกษายังต้องการเอกลักษณ์เฉพาะตัวและต้องการความร่มรื่นที่สง่างามเป็นพิเศษอีกด้วย งานภูมิสถาปัตยกรรมจึงมีความจำเป็น

โรงพยาบาล สถานพักฟื้นและศูนย์อนามัยก็เช่นเดียวกัน นอกจากความสะดวกและประสิทธิภาพในการใช้สอยที่ว่างแล้ว โรงพยาบาล สถานพักฟื้นและศูนย์อนามัยยังต้องการ “ธรรมชาติ” เป็นอย่างมากอีกด้วย การนำธรรมชาติเข้ามาไว้ในบริเวณดังกล่าวมีผลต่อจิตใจของคนไข้และผู้ทำงานช่วยให้ผู้ป่วยมีจิตใจดีและหายเร็วขึ้น

งานออกแบบและวางภูมิทัศน์ทางหลวงและถนนในเมือง

(Highway and Street Landscape Planning and Design)

มนุษย์รับรู้สิ่งแวดล้อมมากที่สุดจากการเคลื่อนไหวด้วยความเร็ว ทางหลวงและถนนเปิดโอกาสให้มนุษย์ได้เรียนรู้กิจกรรมลักษณะธรรมชาติและความสะดวกของภูมิประเทศได้มากที่สุด นอกจากนี้การพักผ่อนหย่อนใจที่สำคัญรูปแบบหนึ่งของผู้คนในปัจจุบันก็คือ การขับรถหรือนั่งรถเที่ยว

ครั้งหนึ่งเคยคิดว่าการนำปัจจัยทางภูมิทัศน์มาเป็นข้อพิจารณาในการวางแผนและออกแบบทางหลวงทำให้ค่าก่อสร้างแพงขึ้น แต่ความจริงมักตรงกันข้าม เนื่องจากแนวความคิดทางภูมิทัศน์ที่ยึดหลักการวางแผนถนน “เนบและกลมกลืน” ไปกับรูปทรงธรรมชาติของแผ่นดิน รวมทั้งการอนุรักษ์ทิวทัศน์ที่สวยงาม กลับทำให้ค่าใช้จ่ายในการตัดถม (Cut and Fill) และลดการกัดเซาะพังทลายลงได้มาก ทำให้มีปัญหากับธรรมชาติน้อยลง นอกจากนี้ แนวคิดทางด้านการแลเห็นในความเร็ว ยังมีผลต่อค่าบำรุงรักษางานภูมิทัศน์เขตทางทั้งสองข้างอีกด้วย

ประเทศพัฒนาแล้วจะมีกฎหมายบังคับให้ทำการศึกษาและประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมด้านทัศนียภาพในการตัดทางหลวงใหม่ด้วย ภูมิสถาปนิกจะเข้าไปมีส่วนในงานออกแบบ และวางแผนทางหลวงและถนนอยู่ 2 ตอน

ตอนที่ 1 เมื่อเลือกเส้นทาง ภูมิสถาปนิกจะทำการวิเคราะห์ลักษณะของกายภาพทางรูปทรงของแผ่นดิน ศึกษาปัจจัยทางธรรมชาติต่าง ๆ ที่จะมีส่วนต่อตัวทางหลวงและถนน โดยเน้นด้านสุนทรียภาพของแนวเพื่อเลือกต่าง ๆ ของทางหลวง ภูมิสถาปนิกจะช่วยบ่งชี้ว่าแนวทางหลวงเพื่อเลือกแนวใดที่มีผลเสียทางนิเวศวิทยาน้อยที่สุด และมีคุณค่าทางสุนทรียภาพมากที่สุด นักเศรษฐศาสตร์และวิศวกรจะเป็นผู้ตัดสินใจเลือกเส้นทางที่แน่นอนขึ้นสุดท้าย โดยนำปัจจัยทางเศรษฐศาสตร์ วิศวกรรมและอื่น ๆ เข้ามาร่วมในการพิจารณาตัดสินใจ

ตอนที่ 2 เมื่อวางแผนละเอียด (Alignment) ภูมิสถาปนิกจะร่วมพิจารณากำหนดรัศมีความโค้งทั้งแนวตั้งและแนวนอนบางช่วงของทางหลวงในแง่ของสุนทรียภาพร่วมกับวิศวกร และเป็นผู้กำหนดแนวทางการจัดภูมิทัศน์ทั้งสองข้างทางโดยยึดหลักการแลเห็นในความเร็ว รวมทั้งการเลือกและจัดที่ปลูกและที่ชมทิวทัศน์ริมทางหลวงที่อยู่ในหน้าที่ภูมิสถาปนิกด้วย

ถนนในเมืองมีข้อจำกัดในการปรับแนวมากกว่าทางหลวง ถ้าเป็นถนนใหม่ผ่านบริเวณที่ยังไม่พัฒนามาก งานสำหรับภูมิสถาปนิกเป็นการวางข้อกำหนดในการใช้ที่ดินสองข้างทางในเชิงสุนทรียภาพ สำหรับบริเวณที่มีการพัฒนามากแล้ว ภูมิสถาปนิกจะเกี่ยวข้องกับการออกแบบรายละเอียดสิ่งประกอบถนนรวมทั้งการปลูกต้นไม้ ในต่างประเทศจึงภูมิสถาปนิกเป็นจำนวนมากทำงานอยู่ในกรมทางหรือหน่วยงานออกแบบทางหลวง

งานออกแบบตกแต่งเมือง

(City Beautification)

มีบ่อยครั้งเมื่อเสร็จจากการท่องเที่ยวไปตามเมืองต่าง ๆ เราจะพบว่าบางเมืองให้ความประทับใจแก่เราอย่างแน่นแฟ้น จดจำได้ไปตลอดชีวิต บางเมืองไม่เคยให้ความประทับใจ แก่ผู้มาเยือนเลยแม้แต่น้อย เข้าไปถึงแล้วรู้สึกอยากหนีไปเสียให้พ้น บางเมืองหลงทางง่ายและบางเมืองไม่หลงง่าย และยังทำให้เกิดความรู้สึกปีติและกลับหรืออยากอยู่ในเมืองนั้น

สิ่งประทับใจหรือสิ่งกวนตาชวนใจเหล่านี้ นอกจากเป็นวัฒนธรรมและพฤติกรรมของคนในเมืองนั้น ๆ แล้วปัจจัยที่เป็นต้นเหตุดังกล่าวคือ คุณภาพทางสุนทรียภาพของเมืองนั้น ๆ ซึ่งได้แก่องค์ประกอบทางกายภาพทั้งหลายของเมือง ซึ่งในแง่ของภูมิสถาปัตยกรรมและการผังเมืองเรียกว่า (Urban Landscape / Cityscape)

ภูมิสถาปนิกจะทำหน้าที่ศึกษาภูมิทัศน์ของเมือง บ่งชี้เอกลักษณ์ ธรรมชาติ จุดเด่น ศิลปะ โบราณสถาน และบริเวณริมน้ำ คลองและบึงที่ควรเปิดโล่งเพื่อผลทางทัศนียภาพ ภูมิสถาปนิกมีหน้าที่นำความเชี่ยวชาญเข้ามาไว้ในเมือง เสนอแนะและออกแบบปรับปรุงตกแต่งส่วนประกอบของถนนและเมือง เช่น ป้ายเครื่องหมาย

ม้านั่งริมทาง ชุมขายของ ตู้โทรศัพท์ ศาลาพักผ่อนรถประจำทาง ถังรับขยะมูลฝอย โคมไฟแสงสว่าง ที่ดื่ม น้ำ
สาธารณะตลอดจนการออกมาตรการควบคุมการติดตั้งป้ายโฆษณา

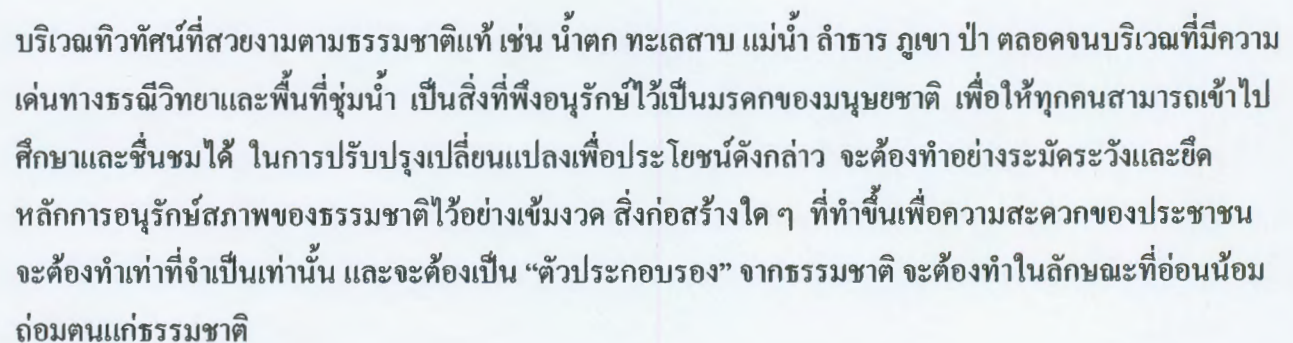
ในประเทศที่เศรษฐกิจต้องพึ่งอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว รัฐฯ จะมีบทบาทมากในการทำเมืองให้น่าอยู่
และเน้นการปรุงแต่งภูมิทัศน์ “เส้นทางนักท่องเที่ยว” (Tourist's Routes)

งานอนุรักษ์ธรรมชาติ ศิลปกรรม และสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์
(Natural, Cultural and Historic Preservation)

วิธีที่ดีที่สุดอย่างหนึ่งของการอนุรักษ์ศิลปกรรมและสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ก็คือการทำสถานที่เหล่านี้ให้
เป็นปัจจัยสำคัญของภูมิทัศน์ และจัดให้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจแก่ประชาชน การจัดภูมิทัศน์ในโบราณสถาน
หรือสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์จะต้องมีความกลมกลืนและสอดคล้อง ไม่ขัดแย้งกับสถานที่นั้น ๆ และ
จะต้องมีความละเอียดถี่ถ้วนทั้งทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์

งานพัฒนาอุทยานแห่งชาติ, วนอุทยานสวนรุกขชาติและสวนพฤกษศาสตร์
(National Parks, Forest Parks, Arboretum and Botanic Garden)

กาดังถิ่นฐานของมนุษย์ได้ทำลายธรรมชาติเทห์หรือป่าแท้ (Wilderness) ลงเกือบหมดโลก หากไม่มีการสงวนบริเวณเช่นนี้ไว้ อีกไม่นาน ชนรุ่นหลังย่อมไม่มีโอกาสเห็นป่าแท้ที่เข้าถึงได้ง่ายอีกต่อไป ด้วยเหตุนี้แนวความคิดในการจัดอุทยานแห่งชาติจึงได้เกิดขึ้น

หลักการพัฒนาอุทยานแห่งชาติและวนอุทยาน ยึดหลักการธำรงรักษาสภาพเดิมของธรรมชาติไว้ให้มากที่สุด แต่โดยวัตถุประสงค์ในการให้การศึกษาและนันทนาการ ทำให้อุทยานแห่งชาติจะต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชนที่จะเข้าไปชื่นชมธรรมชาติ จะต้องมียานพาหนะ ที่พัก ที่รับประทานอาหาร มีหอดูสัตว์ มีทางเดินถนน และที่จอดรถ มีที่ตั้งค่ายพักแรมกลางแจ้งมีสำนักงานผู้ดูแลและอื่น ๆ อีกมาก ปัญหาอยู่ที่ว่าจะออกแบบสิ่งเหล่านี้ให้ดีที่สุดอย่างไรจึงจะยังคงลักษณะธรรมชาติเดิมไว้ได้มากที่สุด ภูมิสถาปนิกจะเข้าไปมีส่วนช่วยในการจัดวางเส้นทางสัญจร ที่จอดรถ เลือกตำแหน่งที่ตั้งของสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ โดยปรับแต่งสิ่งมนุษย์สร้างให้กลมกลืนแลดูเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ

สวนพฤกษศาสตร์และสวนรุกขชาติ เป็นบริเวณนำต้นไม้มาปลูกสะสมเพื่อการศึกษา วิจัยและพักผ่อนหย่อนใจ สวนรุกขชาติเป็นสวนที่ปลูกต้นไม้ใหญ่มีความถาวร ปลูกแล้วก็ยากที่จะขุดย้ายได้โดยง่าย สวนพฤกษศาสตร์เป็นสวนที่พันธุ์ไม้ทุกประเภทจัดปลูกรวมไว้ศึกษา ดังนั้น การปลูกต้นไม้ที่ขาดหลักทัศนียภาพย่อมทำให้ขาดความสวยงาม ภูมิสถาปนิกจึงมีส่วนสำคัญในการกำหนดตำแหน่งและลักษณะการปลูกในแง่ของสุนทรียภาพ ส่วนการกำหนดพันธุ์ไม้และวิธีปลูกเป็นหน้าที่ของนักพฤกษศาสตร์ นอกจากนี้ ภูมิสถาปนิกยังมีหน้าที่จัดบริเวณทั่วไปในสวนรุกขชาติ เพื่อความสะดวกแก่ผู้เข้าชมและศึกษา

งานออกแบบสวนสาธารณะ สนามกีฬาและสนามเด็กเล่น

เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปว่า การออกแบบสวนสาธารณะ สนามกีฬาและสนามเด็กเล่น ถือได้ว่าเป็นหน้าที่โดยตรงของภูมิสถาปนิก นอกเหนือจากปัจจัยทางภูมิทัศน์แล้วภูมิสถาปนิกยังได้รับการฝึกฝนให้พิจารณาด้านพฤติกรรม การหย่อนใจของมนุษย์ ตามกลุ่มอายุ เพศ ระดับรายได้ และวัฒนธรรมแต่ละเชื้อชาติ ศาสนา ภูมิสถาปนิกจะ

ศึกษาถึงขนบธรรมเนียมและประเพณีต่าง ๆ ของประชาชน เรียนรู้ถึงขนาดเนื้อที่ใช้สอยเพื่อกิจกรรมต่าง ๆ ทางด้านการพักผ่อนหย่อนใจทั้งแบบเดี่ยวและกระชับกระเฉง รู้จักปัญหาการบำรุงรักษา การจัดการ และการให้ความปลอดภัยในสวนสาธารณะ สนามกีฬาและสนามเด็กเล่น ภูมิสถาปนิกจะรู้วิธีสำรวจความต้องการของประชาชนเกี่ยวกับการใช้สวนสาธารณะที่เรียกว่าการสำรวจผู้ใช้ (User Survey) ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในกระบวนการออกแบบสวนสาธารณะ

ปัจจุบันประเทศไทยยังขาดแคลนสวนสาธารณะ สนามกีฬาและสนามเด็กเล่นอยู่เป็นอันมาก หากรัฐฯ และส่วนการปกครองท้องถิ่นจะได้ดำเนินงานในด้านนี้อย่างจริงจังแล้ว ภูมิสถาปนิกจะเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการให้บริการออกแบบได้เป็นอย่างดี

งานออกแบบสวนประดับและออกแบบปลูกต้นไม้ (Garden and Planting Design)

งานออกแบบสวนประดับเป็นงานที่ประชาชน โดยทั่วไปเข้าใจว่าเป็นงานเพียงอย่างเดียวของภูมิสถาปนิก ความจริงแล้วงานออกแบบสวนประดับมิได้จำกัดอยู่เฉพาะผู้ปฏิบัติวิชาชีพภูมิสถาปัตย์กรรมเท่านั้น คนทั่วไปที่มีความสามารถทางด้านการออกแบบและรู้จักพรรณไม้ก็สามารถทำได้ ทั้งนี้ เนื่องจากสวนไม้ประดับเป็นส่วนบุคคลและต้องการหลักการทางภูมิสถาปัตย์กรรมที่ไม่ซับซ้อนนัก แต่อย่างไรก็ดี ภูมิสถาปนิกก็ได้รับการฝึกฝนในงานขนาดเล็กและสามารถทำได้เป็นอย่างดีเช่นกัน

งานออกแบบภูมิทัศน์หลังคา-ดาดฟ้า

(Roof Garden / Roofscape)

ราคาที่ดินที่สูงและขนาดของอาคารที่มีขนาดใหญ่ในเมืองที่มีความหนาแน่นสูง ทำให้การใช้พื้นที่บนดาดฟ้าหรือหลังคาอาคารเพื่อจัดเป็นสวนหรือพื้นที่นันทนาการ รวมทั้งสระวน้ำและคูวังเป็นการพัฒนาที่คุ้มค่าทางเศรษฐกิจ การออกแบบและก่อสร้างงานภูมิทัศน์จะต้องมีความรู้ความเข้าใจทั้งด้านโครงสร้าง การระบายน้ำ สภาพแวดล้อมบนที่สูง สภาพภูมิอากาศ ลมและอันตรายจากการตกจากที่สูง จะต้องมีความรู้ในการเลือกพืชพรรณที่เหมาะสม รู้ปัญหาการให้น้ำและการดูแลรักษา และที่สำคัญที่สุดคือประโยชน์ใช้สอยที่ตรงกับความต้องการของผู้ใช้หรือประเภทของธุรกิจ งานออกแบบสวนหรือภูมิทัศน์บนดาดฟ้าจึงอยู่ในขอบเขตงานด้านภูมิสถาปัตยกรรม หลักสูตรการศึกษาด้านภูมิสถาปัตยกรรมจะรวมวิชาการออกแบบและก่อสร้างภูมิทัศน์หลังคาไว้ด้วย

การออกแบบสวนและภูมิทัศน์ภายในอาคาร

(Interior Landscape / Indoor Garden)

ด้วยเหตุผลในลักษณะเดียวกันกับงานออกแบบภูมิทัศน์ศาลา ภูมิทัศน์ภายในอาคารมีความสำคัญมากขึ้นเช่นกัน โดยเฉพาะโครงการด้านธุรกิจขนาดใหญ่ ภูมิสถาปนิกมักได้รับมอบหมายในการออกแบบสวนหรือภูมิทัศน์ในอาคารที่มีโถงหรือลานขนาดใหญ่ที่มีแสงธรรมชาติสว่างพอที่มักเรียกทับศัพท์ภาษาอังกฤษว่า “เอเทรียม” (Atrium) ที่มีทั้งแบบปิดและแบบเปิด ซึ่งนิยามทำทั้งในประเทศเขตนานาและประเทศเขตร้อน ภูมิสถาปนิกจะต้องมีความรู้เรื่องพืชพรรณที่สามารถอยู่ในที่ร่ม ซึ่งตรงข้ามกับสวนบนหลังคาที่มีแสงแดดกล้า รู้ผลกระทบของภูมิทัศน์ที่มีต่อระบบ โครงสร้าง เครื่องกลและระบบการปรับอากาศ การดูแลรักษาและระบบการให้น้ำที่แตกต่างจากการให้น้ำกลางแจ้ง และเช่นกัน ประโยชน์ใช้สอยมักเป็นสำคัญที่จะต้องมีการพิจารณาควบคู่กัน

สรุปปรัชญาและแนวคิดทางภูมิสถาปัตยกรรม

ธรรมชาติ

- ธรรมชาติยิ่งใหญ่ มนุษย์เป็นเพียงอนุขนาดเล็ก ไม่มีทางเอาชนะธรรมชาติได้
- ธรรมชาติมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติแต่ละครั้งแม้เพียงเล็กน้อยก็มักเกิดหายนะยิ่งใหญ่แก่มนุษย์
- ทุกสิ่งทุกอย่างในธรรมชาติอยู่ในสภาวะสมดุล ทุกองค์ประกอบมีระบบที่เป็นวัฏจักรเฉพาะหรือมีระบบ “นิเวศ” ของมันเอง

มนุษย์

- เป็นเพียงสัตว์อ่อนแอชนิดหนึ่งในโลก ที่ประสบอุบัติเหตุทางพันธุกรรม สมองใหญ่เกินสัตว์อื่น ทำให้สามารถเอาตัวรอดจากสัตว์ร้ายและภัยธรรมชาติ และขยายพันธุ์ระบอบไปทั่วโลก
- มนุษย์ใช้สมองที่เป็นเลิศบริโภคนิเวศวิทยากร สร้างสิ่งแวดล้อมของตนโดยการเบียดเบียนเช่นฆ่าสัตว์อื่น ละเมิดและทำลายธรรมชาติ และขณะนี้กำลังถูกธรรมชาติได้กลับรุนแรงขึ้น
- ปัจจุบันสัตว์มนุษย์บางพวกเริ่มตระหนักและรู้จักประมาณตน เริ่มพยายามพิทักษ์ธรรมชาติ

ภูมิสถาปัตยกรรม

- เป็นวิชาชีพที่พยายามพิทักษ์ธรรมชาติ โดยถ่วงดุลระหว่างการพัฒนาและการอนุรักษ์
- งานก่อสร้างภายนอกที่ปราศจากศิลปะ ไม่นับเป็นงานภูมิสถาปัตยกรรม เช่นเดียวกับสิ่งปลูกสร้างที่ปราศจากศิลปะ ก็ไม่ถือว่าเป็นงานสถาปัตยกรรม

“ภูมิสถาปัตยกรรมร่วมพิทักษ์สิ่งแวดล้อมให้เฟื่องฟูด้วยความงาม”
“ภูมิสถาปัตย์กรรมนำความร่มรื่นคืนสู่เมือง”

บทที่ ๓ งานอนุรักษ์ภูมิสถาปัตยกรรมโบราณหรือภูมิสถาปัตยกรรมประวัติศาสตร์

ประเภทของภูมิสถาปัตยกรรมโบราณหรือภูมิสถาปัตยกรรมประวัติศาสตร์

จากคู่มือการจัดลำดับโบราณสถานเพื่อการอนุรักษ์ได้แบ่งโบราณสถานออกเป็น ๖ ประเภท ได้แก่

๑. โบราณสถานเดี่ยว
๒. โบราณสถานประเภทกลุ่ม
๓. แหล่งโบราณคดี ได้แก่ แหล่งโบราณคดีที่ยังไม่ได้ขุดค้น แหล่งโบราณคดีที่ขุดค้นแล้ว และ แหล่งภาพเขียนสี
๔. พื้นที่ประวัติศาสตร์ ได้แก่ พื้นที่ที่มีเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ เช่น สนามรบ
๕. สวนหรือภูมิทัศน์ประวัติศาสตร์ ปัจจุบันโบราณสถานประเภทนี้อยู่ในฐานข้อมูลโบราณสถาน ได้แก่ สนามหลวง และสนามไชย
๖. ย่านหรือเมืองประวัติศาสตร์

ในกรณีของสวนโบราณ เช่น สวนในพระราชวังสราญรมย์ นารายณ์ราชนิเวศน์ จะถูกจัดรวมอยู่ในโบราณสถานประเภทกลุ่ม

อย่างไรก็ตาม จากการทำงานอนุรักษ์ภูมิทัศน์หรือภูมิสถาปัตยกรรมประวัติศาสตร์ของภูมิสถาปนิก กรมศิลปากร ได้มีออกแบบอนุรักษ์โบราณสถานต่างๆ เรียงตามลำดับจากโบราณสถานในระดับเมืองจนถึงองค์ประกอบในงานภูมิสถาปัตยกรรม ดังนี้

๑. ย่านหรือเมืองประวัติศาสตร์ โดยส่วนใหญ่จะเป็นการออกแบบวางผังหรือวางแผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์ในภาพรวม องค์ประกอบสำคัญของเมืองที่ภูมิสถาปนิกกรมศิลปากรมักจะได้รับมอบหมายให้ดำเนินการหรือมีบทบาทสำคัญในการทำงานด้านการวางแผนหรือผังแม่บท คือ คูเมือง และ/หรือ กำแพงเมืองโบราณ

๒. อุทยานประวัติศาสตร์ต่างๆ ในช่วงที่เริ่มมีการจัดตั้งอุทยานประวัติศาสตร์ ภูมิสถาปนิกจะเป็นผู้รับผิดชอบในการวางแผนแม่บทของอุทยานฯ ต่อมาก็จะได้รับมอบหมายให้ออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมของส่วนบริการนักท่องเที่ยวหรือส่วนอำนวยความสะดวกต่างๆ รวมถึงงานออกแบบอนุรักษ์ภูมิสถาปัตยกรรมโบราณที่พบอยู่ในบริเวณอุทยานประวัติศาสตร์นั้นๆ ด้วย

๓. ภูมิสถาปัตยกรรมโบราณที่อยู่ประกอบกับโบราณสถานต่างๆ เช่น วัดวาอารามหรือพระราชวัง อาคารที่มีความสำคัญในทางประวัติศาสตร์ ซึ่งการวางแผนภูมิสถาปัตยกรรมของโบราณสถานเหล่านี้ก็มีรูปแบบเฉพาะในแต่ละยุคสมัยและตามแต่ประเภทของโบราณสถาน

๔. องค์ประกอบของภูมิสถาปัตยกรรมโบราณ ได้แก่ ควางโคมไฟฟ้า เขมอ ม้านั่ง ดินไม้ ป้ายต่างๆ เป็นต้น

ลักษณะของงานอนุรักษ์ภูมิสถาปัตยกรรมโบราณ

จากการถ่ายทอดประสบการณ์ทำงานด้านการออกแบบงานอนุรักษ์ภูมิสถาปัตยกรรมโบราณของภูมิสถาปนิกในกรมศิลปากรนั้น งานอนุรักษ์ภูมิสถาปัตยกรรมโบราณมีความเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการของงานจากในยุคเริ่มแรกของวิชาชีพนี้เมื่อช่วงปี พ.ศ.๒๕๓๐ ซึ่งเป็นผลจากการพัฒนาแนวความคิดในด้านการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม ในขณะนั้น ได้แบ่งงานภูมิสถาปัตยกรรมของกรมศิลปากร เป็น ๒ ประเภท ได้แก่

๑. งานออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมใหม่ในพื้นที่โบราณสถาน ที่ปรากฏชัดเจนในยุคนั้น ได้แก่ การออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมในบริเวณที่กำหนดให้เป็นส่วนอำนวยความสะดวกและบริการนักท่องเที่ยว และส่วนบริการของอุทยานประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นบริเวณบ้านพักข้าราชการและเจ้าหน้าที่ของกรมศิลปากร โบราณสถานและวัดวาอารามต่างๆ
๒. งานออกแบบอนุรักษ์ภูมิสถาปัตยกรรมโบราณ ได้แก่ งานบูรณะสวนหรือภูมิสถาปัตยกรรมโบราณ ตัวอย่างงานประเภท อาทิเช่น งานบูรณะเขมอที่วัดอัมพวันเจติยาราม ซึ่งได้มีการทำงานด้านโบราณคดีและพบองค์ประกอบของงานภูมิสถาปัตยกรรมโบราณเกือบจะสมบูรณ์ครบถ้วนจึงได้บูรณะฟื้นฟูขึ้นมาหรือ งานบูรณะสวนโบราณที่พบในบ้านพิบูลธรรมซึ่งปัจจุบันเป็นที่ทำการกระทรวงพลังงาน โดยแนวทางการบูรณะที่นี้ได้ฟื้นฟูในส่วนที่วัสดุยังคงแข็งแรง ส่วนบริเวณที่วัสดุหมดสภาพแล้ว ได้ทำการกลับไว้ตามเดิมและออกแบบพื้นที่ด้านบนในเชิงสื่อความหมายถึงสวนที่พบอยู่ข้างใต้

เป็นข้อสังเกตว่า งานประเภทนี้จะเกิดขึ้นภายหลังจากที่มีการศึกษา ขุดค้น และทำงานด้านโบราณคดี และพบหลักฐานที่ค่อนข้างชัดเจนในเชิงรูปธรรมว่าภูมิสถาปัตยกรรมโบราณนั้นมีลักษณะอย่างไร จึงจะดำเนินการออกแบบ

อย่างไรก็ตาม จากพัฒนาการทางแนวความคิดด้านการอนุรักษ์ซึ่งไม่เพียงเน้นที่การคงสภาพหรือฟื้นฟูภูมิสถาปัตยกรรมโบราณซึ่งเป็นการเน้นในด้านวัตถุหรือกายภาพ มาเป็นแนวความคิดที่เน้นที่คุณค่าความสำคัญของโบราณสถานเป็นหลักตามหลักการใน ICOMOS Burra Charter กล่าวคือ การอนุรักษ์โบราณสถานหรือที่เข้าใจกันในสากลโลกว่ามรดกวัฒนธรรมนั้น คือ การปกป้อง คุ้มครอง รักษาคุณค่าความสำคัญของโบราณสถานให้คงอยู่ และสืบทอด ส่งถ่ายให้แก่คนรุ่นต่อไป โดยตัวโบราณสถานในเชิงกายภาพเป็นเพียง “สื่อ” หรือ “หลักฐาน” ที่บรรจุคุณค่าความสำคัญให้เห็นชัดเจน ดังนั้น แม้จะมีการว่าการออกแบบอาจก่อให้เกิดความ

เปลี่ยนแปลงทางกายภาพไปบ้างหากยังสามารถสื่อถึงคุณค่าความสำคัญของโบราณสถานได้อย่างครบถ้วน หรือ ส่งเสริมคุณค่านั้นให้เด่นชัดขึ้นก็นับว่าเป็น “การอนุรักษ์” แล้ว

ด้วยเหตุผลข้างต้น งานออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมใหม่ในพื้นที่โบราณสถาน ตามที่กล่าวไว้ใน ข้อ ๑ หรือ งานออกแบบอนุรักษ์ภูมิสถาปัตยกรรมโบราณ ตามข้อ ๒ หากยังสามารถดำรงไว้ซึ่งคุณค่าความสำคัญของโบราณสถานได้อย่างครบถ้วน หรือ ส่งเสริมคุณค่านั้นให้เด่นชัดขึ้นก็ล้วนนับว่าเป็นงานอนุรักษ์ภูมิสถาปัตยกรรมโบราณทั้งสิ้น

ปัจจุบัน งานออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมของภูมิสถาปนิก กรมศิลปากร จะให้ความสำคัญต่อการรวบรวมศึกษาข้อมูลของโบราณสถานในแง่มุมด้านภูมิสถาปัตยกรรมทั้งสิ้น โดยจะพยายามศึกษาเปรียบเทียบและสันนิษฐานรูปแบบของภูมิสถาปัตยกรรมดั้งเดิมในกรณีที่ไม่มีพบภูมิสถาปัตยกรรมโบราณจากการตรวจสอบแผนที่โบราณใน ยุคสมัยต่างๆ ภาพถ่ายทางอากาศ เอกสารทางประวัติศาสตร์ รายงานด้านโบราณคดีของพื้นที่ ตลอดจนการดำเนินงานขุดตรวจทางโบราณคดี เพื่อรักษา และฟื้นฟูคุณค่าของโบราณสถานนั้นๆ ไว้ จึงกล่าวได้ว่า **งานออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมของภูมิสถาปนิก กรมศิลปากร ถือเป็นงานอนุรักษ์ด้านภูมิสถาปัตยกรรมทั้งสิ้น**

ขั้นตอนการออกแบบอนุรักษ์ภูมิสถาปัตยกรรม

การออกแบบอนุรักษ์ภูมิสถาปัตยกรรมแต่ละประเภทข้างต้นมีรายละเอียดหลากหลายแตกต่างกันตามลักษณะของภูมิสถาปัตยกรรมนั้น อย่างไรก็ตาม หลักการของขั้นตอนก็ไม่ต่างกันมากนักหรือสามารถนำมาประยุกต์กันได้ ในที่นี้ขอยกตัวอย่างขั้นตอนในการอนุรักษ์ภูมิสถาปัตยกรรมประวัติศาสตร์ ๒ แห่ง ได้แก่ สวนลุมพินีสถานซึ่งนับว่าเป็นสวนสาธารณะสมัยใหม่แห่งแรกของประเทศไทย และสวนโบราณในารายณ์ราชนิเวศน์ โดยข้อมูลในส่วนนี้ได้รับความอนุเคราะห์จาก ดร.พรธรรม ธรรมวิมล ภูมิสถาปนิกชำนาญการ กรมศิลปากร และ ดร.วิภากร ธรรมวิมล ภูมิสถาปนิกอิสระ และอาจารย์พิเศษ ภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สวนลุมพินีสถาน

ประวัติความเป็นมา

ในปีพุทธศักราช ๒๔๖๘ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานที่ดินส่วนพระองค์บริเวณทุ่งศาลาแดง เนื้อที่ประมาณ ๓๖๕ ไร่ ให้เป็นสมบัติของชาติ มีพระราชประสงค์ให้เป็นสถานที่จัดงานสยามรัฐพิพิธภัณฑ์แสดงสินค้าที่ใหญ่ที่สุดของชาติ เพื่อบรรเทาปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ โดยจัดควบคู่ไปกับงาน

เฉลิมฉลองการครองราชย์ครบ ๑๕ ปี หลังจากนั้น โปรดให้จัดพื้นที่ดังกล่าวเป็นสวนพฤกษชาติสาธารณะ สำหรับเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชน พระราชทานนามว่า “สวนลุมพินี” เป็นนามที่ได้มาจากสวนลุมพินีวัน สถานที่ประสูติของพระพุทธเจ้าในประเทศเนปาล

- **แนวความคิดในการออกแบบ**

ในการออกแบบมีการขุดถมที่ดินตัดถนนกว้าง มีประตูเข้าสู่บริเวณ งาน ๔ ประตู และสร้างนาฬิการูป เก๋งจีนไว้ที่มุมถนนวิฑูฯ นอกจากนี้ยังขุดสระกว้างใหญ่ จัดทำเกาะลอยไว้ตรงกลางน้ำ จัดสวนพฤกษชาติ โดยปลูกต้นไม้พื้นเมืองของไทยไว้บนเกาะลอย เช่น เทียนแดง เทียนขาว พิกุล ไทรย้อย ฯลฯ

- **แนวทางในการอนุรักษ์**

สวนลุมพินีถือได้ว่าเป็นโบราณสถานหรือมรดกทางวัฒนธรรมของภูมิสถาปัตยกรรมประวัติศาสตร์ ที่อยู่ในช่วงรอยต่อการเปลี่ยนแปลงประเทศไปสู่ความเป็นอารยะวิถีทางตะวันตกหลายอย่างถูกนำมาใช้ เป็นแนวทางในการดำรงชีวิตของไทย สวนสาธารณะก็เป็นอีกกายภาพเนื้อหาหนึ่งที่มาพร้อมกับความเป็นชุมชน หรือแบบ “ฝรั่ง” ที่ ในปัจจุบันได้กลายเป็นส่วนสำคัญในทุกวิถีแห่งความเป็นมนุษย์ การอนุรักษ์พัฒนาสวนลุมพินี ในอดีต จึงจำเป็นต้องแสดงถึงเนื้อหา ทั้งทางกายภาพที่เคยกับเรื่องราวในเชิงจินตภาพหรือจิตวิญญาณของอดีต เพื่อเป็นตัวบอกเล่าความเป็นมาของสวนลุมพินี โดยมีความเป็นปัจจุบันทั้งประโยชน์ใช้สอยและรูปแบบใหม่ๆ ที่ตอบสนองมาประสาน “ความเก่า” ของสวนลุมพินีให้รองรับความใหม่ และความทันสมัยได้ อย่างกลมกลืน และลงตัว กระบวนการอนุรักษ์เชิงบูรณาการ จะเป็นคำตอบของการพัฒนาสวนลุมพินีที่ยังคงคุณค่าดั้งเดิม และใช้คุณค่าแห่งอดีตนั้นมาเป็นรากฐานข้อมูลในการสร้างสรรค์คุณค่าใหม่ที่เชื่อมโยง ไปยังอนาคตที่ยั่งยืน

- **ขั้นตอนในการออกแบบอนุรักษ์**

กระบวนการอนุรักษ์ที่นำมาใช้ในการพัฒนาสวนลุมพินี สวนสาธารณะประวัติศาสตร์แห่งแรกของไทย ได้อย่างมีคุณค่าและยั่งยืน โดยเน้น การเป็นแหล่งเรียนรู้มรดกวัฒนธรรม ประกอบด้วย

๑. การสืบค้นทางประวัติศาสตร์

๒. การขุดค้นทางโบราณคดี ภูมิทัศน์ (Landscape Archaeology)

๓. การแปลความหมายและการสันนิษฐาน รูปแบบและเนื้อหาดั้งเดิมของสวนลุมพินี

๔. ข้อมูลใหม่กับการใช้สอยปัจจุบัน

๕. การคาดการณ์อนาคตของสวนลุมพินี

๖. การออกแบบในเชิงบูรณาการ (ใช้แนวการอนุรักษ์มาเป็นฐานของการพัฒนาอย่างยั่งยืน)

๗. การจัดตั้งระบบในการบำรุงรักษา จัดการและตรวจสอบ

๘. การนำเสนอกระบวนการทั้ง ๗ ประการ ในแง่ของการเผยแพร่ความรู้ผ่านกระบวนการในการ
ดำเนินการตั้งแต่เริ่มต้นจนแล้วเสร็จ

พระนารายณ์ราชนิเวศน์

- ประวัติความเป็นมาและรูปแบบภูมิสถาปัตยกรรมโดยสังเขป

ประมาณพุทธศักราช ๒๒๐๘ สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้าง
พระราชวังที่ ๒ ของพระองค์ท่านขึ้นบริเวณริมฝั่งแม่น้ำลพบุรี โดยมีบาทหลวงโทมัส ชาวอิตาลี เป็นผู้ออกแบบ
กำแพงด้านนอกและป้อมพระราชวัง รวมทั้งควบคุมการก่อสร้าง

พระราชวังแบ่งเป็น ๓ ชั้น คือ ชั้นนอกทางทิศตะวันออก เป็นที่ทำการรัฐบาลและคลัง ชั้นกลางเป็นโรง
ช้าง โรงม้า และชั้นในทางทิศตะวันตก เป็นพระราชมณเฑียร ประกอบด้วยพระที่นั่ง ๓ องค์ คือพระที่นั่งจักรี
ศาล พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ และพระที่นั่งดุสิตสวรรค์ธัญญมหาปราสาท เมื่อสิ้นแผ่นดินของสมเด็จพระนารายณ์
มหาราช พระราชวังแห่งนี้ก็ถูกปล่อยทิ้งร้าง จนกระทั่งในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้มี
การบูรณปฏิสังขรณ์ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระที่นั่งชั้นหมู่หนึ่ง สำหรับเป็นที่ประทับ

ประกอบด้วย ๔ พระที่นั่งในทิศเดียวกัน คือพระที่นั่งพิมานมงกุฎพระที่นั่งสุทไธวินิจัย พระที่นั่งไชย
ศาสตรากร พระที่นั่งอักษรศาสตราคม การดำเนินงานดังกล่าวแล้วเสร็จประมาณปีพุทธศักราช ๒๔๐๕ และได้
พระราชทานนามพระราชวังแห่งนี้ว่า “พระนารายณ์ราชนิเวศน์”

ปัจจุบันพระนารายณ์ราชนิเวศน์แห่งนี้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานตามประกาศในราชกิจจานุเบกษา
เมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๗๕ มีกรมศิลปากรเป็นหน่วยงานดูแลรับผิดชอบ

- ขั้นตอนการศึกษาออกแบบอนุรักษ์

๑. เก็บรวบรวมข้อมูล

- ๑.๑ ข้อมูลดั้งเดิม

- ผังโบราณ
- เอกสารโบราณ
- ภาพถ่าย ภาพเขียนเก่า

- ๑.๒ ข้อมูลปัจจุบัน

ก. ประเภทของข้อมูล

- ผังบริเวณโดยรวมที่มีอยู่
- รูปถ่ายทางอากาศ รูปถ่ายบริเวณพื้นที่
- เอกสารที่เกี่ยวข้อง
- การสำรวจภาคสนาม
 - ด้านกายภาพ : การสำรวจทำผังบริเวณ การสำรวจสิ่งก่อสร้าง การสำรวจตำแหน่งพืชพันธุ์
 - ด้านโบราณคดี : การขุดแต่งโบราณคดีเพื่อหาหลักฐาน ซาก หรือแนวสิ่งก่อสร้าง, การขุดเพื่อหาข้อมูลพืชพันธุ์ดั้งเดิม

ข. ระดับข้อมูล

- ข้อมูลและรายละเอียดเฉพาะพื้นที่ภายในบริเวณพระ นารายณ์ราชนิเวศน์
- ข้อมูลและรายละเอียดทั้งบริเวณพระนารายณ์ราช นิเวศน์
- ข้อมูลและรายละเอียดของความต่อเนื่องสัมพันธ์ระหว่างพระนารายณ์ราชนิเวศน์ และพื้นที่โดยรอบ (ย่าน, เมือง, แหล่งโบราณคดีโดยรอบ)

๒. วิเคราะห์รูปแบบ

๒.๑ รูปแบบของพระราชอุทยานในด้านต่างๆ เช่น

- การวางผัง การแบ่งส่วนการประโยชน์ใช้สอย
- การปลูกพันธุ์พืช
- องค์ประกอบทางภูมิทัศน์

๒.๒ รูปแบบของระบบ

- ระบบการระบายน้ำ
- ระบบท่อและน้ำพุ

๒.๓ รูปแบบของความสัมพันธ์ของพื้นที่อนุรักษ์และบริเวณโดยรอบ

- การใช้ที่ดินโดยรอบ
- เส้นทางสัญจรและเชื่อมโยงกับแหล่งโบราณคดี
- ประวัติศาสตร์อื่น
- สภาพภูมิประเทศ

- **แนวทางการอนุรักษ์**

เป็นกระบวนการเพื่อสงวนรักษาหลักฐานทางโบราณคดีประวัติศาสตร์ และการนำกลับมาซึ่งรูปแบบโบราณตามข้อสรุปจาก การวิเคราะห์ ทั้งนี้ จะต้องมีการออกแบบและพิจารณาความเหมาะสมทั้งภาพรวมของพระราชวัง ส่วนรายละเอียดของแต่ละส่วนพื้นที่ย่อยรวมถึงความสัมพันธ์กับพื้นที่โดยรอบซึ่งต้องคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยปัจจุบันที่จะเกิดขึ้น ความเหมาะสม ตลอดจนความเป็นไปได้

สำหรับกรณีศึกษา นี้ นำเสนอแนวทางและกระบวนการของการอนุรักษ์ โดยหลักการวิชาการที่นำเสนอภาพสมมุติฐานเต็มรูปแบบของพระราชอุทยานแห่งนี้ รูปแบบของการอนุรักษ์จะเป็นอย่างไรนั้น ต้องมีการพิจารณาความเหมาะสมของความจริงตามหลักฐานที่พบ และความเป็นไปได้ ทั้งนี้จะเป็นการคืนคุณค่าทางประวัติศาสตร์และภูมิสถาปัตยกรรมโบราณของพระราชอุทยานแห่งนี้

รูปแบบรายละเอียดของแบบอนุรักษ์ภูมิสถาปัตยกรรม

การจัดทำแบบอนุรักษ์ภูมิสถาปัตยกรรมของกรมศิลปากรเป็นเช่นเดียวกับแบบภูมิสถาปัตยกรรมทั่วไปโดยมีความแตกต่างเพิ่มเติมบ้าง กล่าวคือ การออกแบบจะแบ่งเป็น ๒ ช่วง ได้แก่

๑. **แบบแสดงแนวความคิดในการออกแบบ (Preliminary Design)** โดยรวมขั้นตอนศึกษาวิเคราะห์ ข้อมูลที่ได้จากแหล่งต่างๆ โดยเฉพาะข้อมูลด้าน โบราณคดี และอาจจะมีในส่วนของรูปแบบสันนิษฐานของภูมิสถาปัตยกรรมโบราณ เพื่อนำเสนอให้คณะกรรมการวิชาการด้านการอนุรักษ์โบราณสถานของกรมศิลปากรซึ่งเป็นคณะที่ปรึกษาของอธิบดีกรมศิลปากรพิจารณาให้ความเห็นชอบ แบบแสดงแนวความคิดจะประกอบด้วย
 - ๑.๑ ผังสำรวจแสดงสภาพปัจจุบันและข้อมูลต่างๆที่เกี่ยวข้อง
 - ๑.๒ ผังหรือแบบวิเคราะห์พื้นที่ในทุกๆด้านและแง่มุม และการใช้สอย ทั้งที่เป็นของโบราณและที่จะออกแบบเพิ่มเติม
 - ๑.๓ ผังสันนิษฐานรูปแบบภูมิสถาปัตยกรรมเมื่อแรกสร้าง และพัฒนาการในช่วงต่างๆ จนกระทั่งปัจจุบัน
 - ๑.๔ ผังบริเวณ คือ ผังรูปแบบที่จะดำเนินการก่อสร้าง
 - ๑.๕ รูปตัด และแบบขยายต่างๆ ตามความจำเป็น

๒. **แบบรายละเอียดการก่อสร้าง (Construction Drawing)** คือ แบบที่จะใช้ดำเนินการก่อสร้างประกอบด้วย

- ๒.๑ ผังบริเวณ
- ๒.๒ ผังระยะ
- ๒.๓ ผังระดับ และระบายน้ำ
- ๒.๔ ผังวัสดุ
- ๒.๕ ผังแสดงตำแหน่งดวงโคมไฟฟ้าภายนอก
- ๒.๖ ผังระบบรดน้ำต้นไม้
- ๒.๗ ผังระบบระบายน้ำ
- ๒.๘ ผังไม้ยืนต้น
- ๒.๙ ผังไม้พุ่ม
- ๒.๑๐ รูปตัดตามยาว และตามขวางตลอดพื้นที่ อย่างน้อยแนวละ ๑ รูป
- ๒.๑๑ แบบขยายพื้นแบบต่างๆ มาตรฐานอย่างน้อย ๑:๒๕
- ๒.๑๒ แบบขยายองค์ประกอบอื่นๆ เช่น กระบะต้นไม้ ม้านั่ง โคมไฟ ถังขยะ รางระบายน้ำ เป็นต้น มาตรฐานอย่างน้อย ๑:๒๕ หรือ ตามที่ภูมิสถาปนิกเห็นสมควร

ทั้งนี้ ในทุกโครงการอาจจะมีแบบรายละเอียดมากหรือน้อยกว่านี้ตามเหตุจำเป็นต่างๆ เช่น งบประมาณ ขอบเขตงานที่จะดำเนินการ ประเภทของงาน ความซับซ้อนยากง่าย

บทที่ ๔ ผลงานอนุรักษ์ภูมิสถาปัตยกรรม

ในปี พ.ศ. ๒๕๒๗ กรมศิลปากรได้บรรจุภูมิสถาปนิกรุ่น ๑ ของภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาแรกที่เปิดสอนสาขาวิชาภูมิสถาปัตยกรรมในประเทศไทยเข้าทำงานในสำนักโบราณคดี กรมศิลปากร โดยได้บรรจุลงในตำแหน่งสถาปนิก ต่อมาเมื่อ ปี พ.ศ. ๒๕๓๔ จึงได้มีการกำหนดตำแหน่งภูมิสถาปนิก นับจนถึงปัจจุบัน ได้มีภูมิสถาปนิกที่ได้ทำงานที่กรมศิลปากร ดังนี้

๑. นายรณฤทธิ์ ชนโกเศศ
๒. นายวโรภาสน์ วงศ์จตุรภัทร
๓. นายพรธรรม ธรรมวิมล
๔. นายนันทพล วัฒสนีกุล
๕. นางสาวปรีชญมณ คาศรี
๖. นางสาวหทัยา สิริพัฒนากุล

ภูมิสถาปนิกเหล่านี้ได้ดำเนินงานและมีส่วนร่วมสำคัญในการออกแบบอนุรักษ์โบราณสถานต่างๆ ดังนี้

งานจัดทำแผนแม่บทและออกแบบวางผังแม่บท

- โครงการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณสาเกตุนคร จ.ร้อยเอ็ด
- โครงการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณเชียงแสน
- โครงการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณเชียงใหม่
- โครงการจัดทำแผนแม่บทพระนครศรีอยุธยา จ.พระนครศรีอยุธยา
- โครงการจัดทำแผนแม่บทเมืองศรีเทพ จ.เพชรบูรณ์
- โครงการจัดทำแผนแม่บทภูพระบาท จ.อุดรธานี
- โครงการจัดทำแผนแม่บทเมืองอุทอง จ.สุพรรณบุรี
- โครงการจัดทำแผนแม่บทเมืองชะรัง จ.ปัตตานี
- โครงการจัดทำแผนแม่บทศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย
- โครงการจัดทำแผนแม่บทพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ บ้านเชียง จ.อุดรธานี
- โครงการจัดทำแผนแม่บทเมืองพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์

- งานออกแบบภูมิทัศน์-ลายพื้นรอบพระเมรุมาศงานถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ณ ท้องสนามหลวง กรุงเทพฯ
- งานออกแบบภูมิทัศน์-ลายพื้นรอบพระเมรุมาศงานถวายพระเพลิงพระศพสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอกรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ณ ท้องสนามหลวง กรุงเทพฯ
- งานออกแบบภูมิทัศน์พระที่นั่งคูหาผลผลิต สยามร้อยชั่ง จ.ประจวบคีรีขันธ์ (พ.ศ. ๒๕๓๓)
- งานออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย จ.นครราชสีมา (พ.ศ. ๒๕๓๔)
- งานออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์ (พ.ศ. ๒๕๓๕)
- งานออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์วัดปราสาทนครหลวง จ.พระนครศรีอยุธยา (พ.ศ. ๒๕๓๗)
- งานออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์วัดชลธาราสึงเห จ.นราธิวาส (พ.ศ. ๒๕๓๘)
- งานออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์ปราสาทเมืองต่ำ จ.บุรีรัมย์ (พ.ศ. ๒๕๓๘)
- งานออกแบบภูมิทัศน์เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานเขาแดง จ.สงขลา (พ.ศ. ๒๕๓๘)
- งานออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์วัดเขาคีรีหลวง จ.สุพรรณบุรี (พ.ศ. ๒๕๔๘)
- งานออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมเชิงการอนุรักษ์ สระศักดิ์สิทธิ์ทั้งสี่ จ.สุพรรณบุรี (พ.ศ. ๒๕๔๘)
- งานออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์วัดพระธาตุคอกขี้เหล็ก จ.เชียงราย (พ.ศ. ๒๕๔๘-๕๐)
- งานออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์วัดโบสถ์สามเสน กรุงเทพฯ (พ.ศ. ๒๕๔๘)
- งานอนุรักษ์และออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์ศาลาบริเวณบ่อน้ำแร่จุฬาลงกรณ์ เมืองบาคฮอม บัวรัก ประเทศเยอรมนี โครงการร่วมมือระหว่างกระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงวัฒนธรรม รัฐบาลประเทศไทยและรัฐบาลประเทศเยอรมนี
- โครงการออกแบบอนุรักษ์ภูมิทัศน์ลานหน้าทางขึ้นพระนครคีรี จ.เพชรบุรี
- โครงการออกแบบอนุรักษ์ภูมิทัศน์วัดมหาธาตุ จ.ราชบุรี
- โครงการออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์วงเวียนพระนารายณ์ จ.ลพบุรี
- โครงการออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์ปราสาทเมืองต่ำ จ.บุรีรัมย์ (พ.ศ. ๒๕๓๖, ๒๕๕๒)
- โครงการออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์วัดพระธาตุบังพวน จ.หนองคาย
- โครงการออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณหน้าอาคารทำเนียบรัฐบาล เนื่องในโอกาสที่ประเทศเป็นเจ้าภาพจัดการประชุมเอเปค
- โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์อาคารถาวรวัดภู (ตึกแดง)
- โครงการอนุรักษ์และพัฒนาคลองคูเมืองเดิม (คลองละลม) จ.บุรีรัมย์
- โครงการอนุรักษ์ปราสาทสด๊กก๊อกธม จ.สระแก้ว
- โครงการออกแบบปรับปรุงภูมิสถาปัตยกรรมลานหน้าวัดภูมินทร์ จ.น่าน

- โครงการออกแบบปรับปรุงภูมิสถาปัตยกรรมวัดช้างค้ำ จ.น่าน
- โครงการอนุรักษ์บ้านพินุลธรรม
- โครงการอนุรักษ์และพัฒนาวัดอัมพวันเจติยาราม จ.สมุทรสงคราม
- โครงการปรับปรุงภูมิสถาปัตยกรรมโรงละครแห่งชาติ
- โครงการปรับปรุงภูมิสถาปัตยกรรมปราสาทหินพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์
- โครงการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จ.เชียงใหม่
- โครงการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จ.ภูเก็ต
- โครงการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จ.น่าน
- โครงการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ โรงช้างต้น
- โครงการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ไซยา จ.สุราษฎร์ธานี
- โครงการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ อุบลราชธานี
- โครงการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ รามคำแหง
- โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์วัดเจ็ดยอด จ.เชียงใหม่
- โครงการออกแบบปรับปรุงภูมิสถาปัตยกรรมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร
- โครงการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมลานกำแพงเมืองพระนคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์คลองคูเมืองเดิม กรุงเทพมหานคร
- โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์เมืองเก่าลพบุรี
- โครงการออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา
- โครงการออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์วัดนิเวศธรรมประวัติ จ.พระนครศรีอยุธยา
- โครงการออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์วัดสนามไชย จ.สุพรรณบุรี
- โครงการออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์วัดปรังค์หลวง จ.นนทบุรี
- โครงการออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์วัดชมพูเวก จ.นนทบุรี
- โครงการออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์วัดเชิงท่า หน้าโบสถ์ จ.นนทบุรี
- โครงการออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์วัดโปรดเกษเชษฐาราม จ.สมุทรปราการ
- โครงการออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์ปราสาทหินพิมาย จ.นครราชสีมา
- โครงการออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์ปราสาทศรีขรภูมิ จ.ศรีสะเกษ
- โครงการออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์เส้นทางเชื่อมชมพุ่มพระบาท จ.อุดรธานี
- โครงการออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์วัดพระสิงห์ราชวรวิหาร จ.เชียงใหม่
- โครงการออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์วัดพระพายหลวง จ.สุโขทัย
- โครงการออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์ศูนย์บริการนักท่องเที่ยวเขาแดง จ.สงขลา

- โครงการออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์เมืองกำแพงเพชร จ.กำแพงเพชร
- งานออกแบบมาตรฐานองค์ประกอบภูมิทัศน์ จ.พระนครศรีอยุธยา

งานออกแบบบูรณะโบราณสถาน(อาคาร)

- ปราสาทหินพนมวัน ด้วยวิธี Anastylis (ระหว่างปีพ.ศ.๒๕๓๔ ถึง พ.ศ.๒๕๓๕)
- อาคารโรงพยาบาลสมเด็จพระยา รัตนบุรี (พ.ศ.๒๕๓๕)
- งานอนุรักษ์โบสถ์และวิหาร วัดพระธาตุจอมทอง จ. เชียงใหม่
- เรือนไม้ ๒ ชั้น วัดราชา (ร้าง) จ. ลพบุรี

งานสถาปัตยกรรม

- อาคารศูนย์บริการข้อมูลนักท่องเที่ยวเชิงแสน จ.เชียงราย (พ.ศ.๒๕๓๓)
- อาคารศูนย์บริการข้อมูลนักท่องเที่ยวพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์ (พ.ศ.๒๕๓๕)
- อาคารสำนักงานโบราณคดีใต้น้ำ จ.จันทบุรี (พ.ศ.๒๕๓๖)
- ศาลาเฉลิมพระเกียรติ ร.๙ ทรงไทยประยุกต์ ณ คลองคูเมืองเดิม เขตพระนคร กรุงเทพฯ (พ.ศ.๒๕๓๕)
- อาคารศูนย์บริการข้อมูล พระธาตุคอกยดุง จ.เชียงราย (พ.ศ.๒๕๕๒)
- ออกแบบงานภูมิสถาปัตยกรรม โครงการอนุสรณ์สถาน สีนามิ จัดสร้างโดยสถาบันศิลปร่วมสมัย กระทรวงวัฒนธรรม (กระบี่, พังงา, ภูเก็ต)
- ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย
- อาคารสำนักงาน สำนักศิลปากรที่ ๘ เชียงใหม่
- อาคารสำนักงาน สำนักศิลปากรที่ ๖ สุโขทัย
- โบสถ์ (ใหม่) วัดพระพายหลวง จ.สุโขทัย
- อาคารสำนักงาน อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา
- อาคารคลุมโบราณสถานบ้านโปรตุเกส จ. พระนครศรีอยุธยา
- อาคารคลุมบ่อน้ำพระพุทธรณ์ วัดอินทรวินาร กรุงเทพมหานคร

ผลงานการบรรยายทางวิชาการ และอื่นๆ

- ผู้บรรยายในการสัมมนาทางวิชาการ เรื่องเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยแก่สถาปนิกที่รับผิดชอบในการออกแบบอาคารทางราชการและอาคารสาธารณะ วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๓๘ ณ ห้องประชุมด้านนอก

ดึกสันติไมตรี ทำเนียบรัฐบาล จัดโดยสำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ สำนักเลขาธิการ
นายกรัฐมนตรี

- ผู้บรรยายในการสัมมนาทางวิชาการ ในโครงการร่วมมือทางวิชาการระหว่าง Ecole d'Architecture de Paris de la Villette ประเทศฝรั่งเศส และ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ระหว่างเดือนมีนาคม ๒๕๔๗ กรุงเทพฯ
- ผู้บรรยายในการสัมมนาทางวิชาการเรื่องสถาปัตยกรรมสู่โลกกว้าง สร้างเครือข่ายเชื่อมโยงท้องถิ่น วันที่ ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๔๗ ณ สถาบันวิจัยจุฬาภรณ์ จัดโดยคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ศูนย์กลางสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล
- ผู้บรรยายในการสัมมนาทางวิชาการ (สภาวิจัยแห่งชาติ) เรื่อง การพัฒนานักวิจัยท้องถิ่นด้านมนุษยศาสตร์ : การวิจัยเชิงบูรณาการเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณ โดยใช้กรณีตัวอย่างโบราณสถานภาคเหนือ วันที่ ๑๕-๑๗ ตุลาคม ๒๕๔๗ ณ โรงแรมดิเอ็มเพรส จ.เชียงใหม่ จัดโดยคณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาปรัชญา ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่และมหาวิทยาลัยพายัพ
- ผู้บรรยายในการสัมมนาทางวิชาการ โครงการร่วมมือระหว่างไทย-ญี่ปุ่น ณ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรุงเทพฯ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๗
- ผู้บรรยายในการสัมมนาทางวิชาการ เรื่องการอนุรักษ์โบราณสถาน ระหว่างเดือนมีนาคม ๒๕๔๘ จัดโดย กรมศิลปากร ร่วมกับ SPAFA และ UNESCO
- ผู้บรรยายในการสัมมนาทางวิชาการระดับนานาชาติ (SPAFA) International conference on cultural environment conservation : An Integrated Approach Toward Sustainable Development เรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม หัวข้อ แนวทางการอนุรักษ์เชิงบูรณาการเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน วันที่ ๘-๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๘ ณ ศูนย์ประชุมแห่งชาติสิริกิติ์
- ผู้บรรยายในการสัมมนาทางวิชาการระดับนานาชาติ เรื่องการอนุรักษ์เมือง แหล่งประวัติศาสตร์ ในเขตเอเชีย วันที่ ๖-๑๐ มีนาคม ๒๕๔๘ ณ ห้องประชุม Ecole Française d'Extrême d'Orient เมืองเสียม

ราชบัณฑิต ประเทศกัมพูชา จัดโดย Ecole d'Architecture de Paris de la Villette ร่วมกับ Ecole Française d'Extrême d'Orient รัฐบาลฝรั่งเศส และ APSRA.

- ผู้บรรยายในการสัมมนาทางวิชาการ โครงการประชุมปฏิบัติการ เพื่อการจัดทำคู่มือพัฒนาภูมิทัศน์วัฒนธรรม วันที่ ๑๙-๒๑ พฤษภาคม ๒๕๔๘ ณ โรงแรมพรพิงค์ทาวเวอร์ จ.เชียงใหม่ จัดโดย สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม และร่วมร่างคู่มือการจัดการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิทัศน์วัฒนธรรม ของสำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม
- ผู้บรรยายในการสัมมนาทางวิชาการ เรื่องการจัดทำแผนแม่บทอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์ เชียงแสนสู่มรดกโลก วันที่ ๒๘-๒๙ กันยายน ๒๕๔๘ ณ เมืองเชียงแสน จ.เชียงราย จัดโดยกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม
- ผู้บรรยายในการสัมมนาทางวิชาการ เรื่องภูมิสถาปัตยกรรมกับการอนุรักษ์และพัฒนา วันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๙ จัดโดย ภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- วิทยากรประจำโครงการอบรมช่างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๔๗ พ.ศ. ๒๕๔๘ และพ.ศ. ๒๕๔๙ : ประจำภาคเหนือ-จังหวัดเชียงใหม่, ประจำภาคกลาง-จังหวัดอยุธยา, ประจำภาคตะวันออกเฉียงเหนือ-จังหวัดอุบลราชธานี, ประจำภาคใต้-จังหวัดสงขลา โดยโครงการทดลองนำร่องการบริหารจัดการทรัพยากรเส้นทางศิลปวัฒนธรรมสู่เขตพื้นที่ ตามพร.บ.กำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. ๒๕๔๒
- วิทยากรประจำโครงการดูแลทรัพยากรเส้นทางศิลปวัฒนธรรมของชาติ ของพระสังฆาธิการ : ประจำภาคเหนือ-จังหวัดเชียงราย, ประจำภาคกลาง-จังหวัดลพบุรี, ประจำภาคตะวันออกเฉียงเหนือ-จังหวัดขอนแก่น, ประจำภาคใต้-จังหวัดภูเก็ต ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๔๗ พ.ศ. ๒๕๔๘ และพ.ศ. ๒๕๔๙
- ผู้บรรยายในโครงการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ระดับกลางถึงสูงที่เกี่ยวข้องกับงานออกแบบและจัดภูมิทัศน์เมืองจากส่วนราชการ หลักสูตรวิชาการหลักการออกแบบและจัดภูมิทัศน์เมืองเพื่อการท่องเที่ยว วันที่ ๒-๕ สิงหาคม ๒๕๔๙ โดย ภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- ผู้บรรยายในการการประชุมวิชาการนานาชาติ เรื่อง การอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างยั่งยืนใน
แนวทางการบูรณาการข้ามศาสตร์ *Sustainable local Heritage Conservation: The
Transdisciplinary Approach* วันที่ ๑๖-๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๕ ณ จังหวัดอุดรธานี จัดโดย อีโคโมส
ไทย ICOMOS Thailand ร่วมกับคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น เทศบาลนคร
อุดรธานี และคณะกรรมการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม สมาคมสถาปนิกสยาม
- รายงานการสำรวจโบราณสถาน เมืองเชียงใหม่

